

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav románských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Adéla Benešová

Derivace deverbálních adjektiv ve vývoji italštiny

The derivation of deverbial adjectives in the evolution of
Italian

Nejprve bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce panu profesorovi Štichaurovi za ochotu, trpělivost a celkově skvělé vedení v podobě cenných rad a připomínek. Dále děkuji také mé rodině a přátelům, kteří mě podporovali.

Bc. Adéla Benešová

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. prosince 2024

Bc. Adéla Benešová

ABSTRAKT V ČEŠTINĚ

Tato diplomová práce se zabývá derivací deverbálních adjektiv v italském jazyce, se zaměřením na vývoj sufixů *-evole* a *-bile*. Cílem práce je analyzovat diachronní procesy, které vedly k úpadku produktivity sufixu *-evole*, a současně sledovat nárůst využití konkurenčního sufixu *-bile*. Teoretická část poskytuje základní přehled o slo-
votvorbě, jejích procesech a restrikcích, které ovlivňují derivaci adjektiv. Důraz je kladen na historický vývoj těchto sufixů, přičemž práce využívá data z korpusu CODIT, který obsahuje texty z pěti historických období. Praktická část se zaměřuje na analýzu deverbálních adjektiv s cílem identifikovat dvojice se stejnými báze slovesy a na nich zkoumat významové posuny a hodnotit vliv restrikcí na produktivitu těchto sufixů. Závěry ukazují, že sufix *-bile* postupně nahrazuje *-evole* v případě, že se výsledná adjektiva se stejnou bází neliší svým významem. Tato práce tak přispívá k hlubšímu pochopení konkrétních diachronních změn v italské slovtvorbě.

KLÍČOVÁ SLOVA: italština, stará italština, diachronie, derivace, deverbální adjektiva, sufix *-evole*, sufix *-bile*, korpus CODIT

ABSTRACT IN ENGLISH

This thesis examines the derivation of deverbial adjectives in Italian, focusing on the evolution of the suffixes *-evole* and *-bile*. The study aims to analyze the diachronic processes that led to the decline in productivity of the suffix *-evole*, while observing the increasing use of the competing suffix *-bile*. The theoretical section provides an overview of word formation, its processes, and the restrictions that impact adjective derivation. Emphasis is placed on the historical development of these suffixes, using data from the CODIT corpus, which includes texts from five historical periods. The practical part focuses on the analysis of deverbial adjectives, aiming to identify pairs with the same base verbs, examine semantic shifts, and evaluate the influence of restrictions on suffix productivity. The findings reveal that the *-bile* suffix gradually replaces *-evole* when the resulting adjectives with the same base do not differ in meaning. This thesis thus contributes to a deeper understanding of concrete diachronic changes in Italian word formation.

KEYWORDS: Italian, Old Italian, Diachrony, Derivation, Deverbial adjectives, Suffix *-evole*, Suffix *-bile*, Corpus CODIT

Obsah

1	Úvod: cíle a metody práce	7
2	Základní pojmy slovo tvorby	8
2.1	Slovo	8
2.2	Slovo tvorné procesy	10
2.3	Slovo tvorná pravidla a jejich restri kce	12
2.4	Produktivita	15
3	Deverbální adjektiva se sufixy <i>-evole</i> a <i>-bile</i>	17
3.1	Sufix <i>-bile</i>	18
3.1.1	Vývoj sufixu <i>-bile</i>	18
3.1.2	Báze sufixu <i>-bile</i>	19
3.1.3	Odchy lky od základního významu adjektiv se sufixem <i>-bile</i>	21
3.2	Sufix <i>-evole</i>	23
3.2.1	Vývoj sufixu <i>-evole</i>	23
3.2.2	Báze sufixu <i>-evole</i>	23
3.2.3	Význam sufixu <i>-evole</i>	24
4	Korpus CODIT	25
4.1	Popis korpusu CODIT	25
5	Popis a analýza vzorku adjektiv	27
5.1	Popis vzorku	27
5.2	Diachronní analýza adjektiv se sufixem <i>-evole</i>	29
5.3	Diachronní analýza adjektiv se sufixem <i>-bile</i>	29
6	Dvojice adjektiv se stejnou slovesnou bází	31
6.1	Skupina dvojic adjektiv na <i>-evole/-abile</i>	31
6.2	Skupina dvojic adjektiv na <i>-evole/-ibile</i>	52
6.3	Celkové výsledky analýzy	57
7	Závěr	59
8	Résumé v češtině	60
9	Résumé v italštině	61
	Literatura	62

1 Úvod: cíle a metody práce

Tato diplomová práce se bude zabývat deverbálními adjektivy, jako jsou například *girevole* či *girabile*, která jsou odvozena ze sloves a která podléhají různým restrikcím. Nejdříve popíšu současné schéma derivace deverbálních adjektiv, poté se práce zaměří na vybrané sufixy, zejména na *-evole* a *-bile*. Text se bude věnovat jak synchronnímu popisu, tak diachronnímu. Důležitou roli bude hrát korpus CODIT, na jehož datech bude popsán vývoj obou druhů adjektiv. Hlavním cílem práce bude pokus o diachronní analýzu postupného zániku produktivity sufixu *-evole* a popis konkurenčního sufixu *-bile*. Téma práce bylo zvoleno jako ukázka vývoje produktivity dvou sufixů sloužících k derivaci adjektiv od stejného typu sloves.

Nejprve se budeme zabývat morfologií a slovtvorbou. Představíme si základní pojmy těchto disciplín. Dalším krokem bude užší zaměření na derivaci, načež pozornost budu věnovat konkrétnímu slovnímu druhu, totiž přídavným jménům, jak naznačuje název této práce. Popíšeme tedy pravidla a restriktce, které se vážou k derivaci adjektiv, přičemž se budeme soustředit právě na zmíněná adjektiva odvozená sloves a zakončená sufixy *-evole* nebo *-bile*.

Součástí práce bude praktická část, která bude vycházet zejména z korpusu CODIT, jenž bude podrobněji představen později. Vysvětlíme si, jak funguje a jaká data obsahuje. Vybereme si z něj vzorek dat potřebných k praktické části práce. Na těchto datech, pocházejících z pěti historických období, bychom následně měli vidět diachronní vývoj již zmíněné skupiny přídavných jmen. Vycházíme z teze, že sufix *-evole* během vývoje italského jazyka postupně zaniká a bývá nahrazován větším využitím sufixu *-bile*. Na vzorku z korpusu si ověříme, zda to opravdu tak je, a popíšeme další tendence související s využitím těchto sufixů. Budeme se soustředit na významové změny či posuny, kombinaci se zápořem a také kombinovatelnost s různými prefixy. Důležitá pro nás bude také otázka, do jaké míry se v selekci obou sufixů bázev slovesa shodují. Přesněji řečeno se budeme zabývat tím, jestli je opravdu historicky možné mluvit o konkurenci, anebo zda jsou oba sufixy již od počátku vázány na odlišná slovesa a mají i odlišnou výstupní sémantiku.

2 Základní pojmy slootovorb

Slovotvorba je proces, při kterém dochází ke vzniku nových slov a můžeme ji jinými slovy nazývat konstrukční morfologií. Skrze ni tedy dochází k obohacování slovní zásoby. K tvorbě nových slov dochází za určitých předpokladů a v souladu se slovotvornými pravidly, která jsou ale také omezována restrikcemi. Ne každá nová formace vzniká stejným způsobem, a to nám napovídá, že existují různé slovotvorné procesy. Ty mohou být užity ve větším či menším měřítku a toto užití se během let a vývoje jazyka mění. Liší se tedy, kromě jiného, také produktivitou.

Abychom konstrukční morfologii pochopili lépe, bude potřeba vysvětlit výše zmíněné pojmy, které se jí týkají. Nejprve se pokusíme o definici slova, neboť to je základním stavebním kamenem slovotvorných procesů. Těm je pak věnována další podkapitola, po níž následuje stručné pojednání o slovotvorných pravidlech a restrikcích. Nakonec se dostaneme k definici produktivity.

2.1 Slovo

Morfologicky komplexní slovo (anglicky *complex word*, v italštině pak *parola complessa*), jež v rámci slovotvorby vzniká, můžeme nazvat také slovem konstruovaným (Plag, 2003, s. 10). Pokud chceme tato vytvořená slova dále specifikovat na základě slovotvorného procesu, kterým vznikly, nazveme je buď slovy derivovanými (*parola derivata*), anebo slovy složenými neboli kompozity (*parola composta*) (Štichauer, 2007, s. 16). Nejprve se podíváme na složky, které lze ve slově identifikovat.

Z morfologického hlediska se takové slovo skládá z báze a afixu. Báze může být tvořena kmenem, jenž sestává z kořene slova a kmenové samohlásky, nebo pouze samotným kořenem. Druhá možnost nastává v případě, že kmenová samohláska není důležitá pro tvorbu slova, je součástí afixu, anebo pokud dojde k její eliminaci. V derivovaném slově se vyskytuje báze v kompletní podobě pouze ve výjimečných případech. Často od ní totiž odpadá koncová samohláska, neboli koncovka. Grossmann et al. (2004, s. 19) uvádějí jako příklad adjektivum *latino*, ke kterému se připojí sufix *-ista* a vznikne tak podstatné jméno *latinista*, kde se již nevyskytuje koncové *o* z bázevého adjektiva.

Pokud jde o sloveso jako báze slovotvorných procesů, lze je vymežit podobně. Pravidelná slovesa v italštině obsahují kořen, koncovku a často také tematickou (či kmenovou) samohlásku (*vocale tematica*). Kořen nese sémantickou informaci a v mnoha případech také přízvuk. Pokud je kořen nositelem přízvuku, tak jej následuje koncovka, která vyjadřuje osobu, číslo, způsob a čas. Stává se také, že kořen přízvuk

nenese a připojuje se k němu tematická samohláska, která určuje do jaké konjugace sloveso spadá. Teprve za ní následuje koncovka (Grossmann et al., 2004, s. 19). Pokud si tímto způsobem analyzujeme sloveso *cred-e-re*, můžeme určit kořen *cred*, tematickou samohlásku *-e-* a koncovku označující infinitiv *-re*.

Afixy se dělí na prefixy a sufixy. Suffixy jsou morfologickými jednotkami, které se připojují na konec báze, zatímco prefixy se připojují na začátek báze. Afixy jsou formy, které se vážou k bázi, jde tedy o formy vázané. Není možné, aby stály samostatně, přestože nesou určitý význam, který můžeme nazývat sémantickou instrukcí. Touto instrukcí se řídí takzvaná selekce afixu.

Přesněji lze afix definovat takto: „Afix může označovat funkci čistě gramatickou (zvl. v podobě koncovek) a jen obecně kategorizační (zvl. slovnědruhovou nebo význam různého kognitivního druhu, ale také povahy pragmatické. V posledním případě se pak takové afixy také nazývají evaluační či afektivní (vyjadřují hodnocení a postoj) a zahrnují vedle deminutiv a augmentativ i výrazná meliorativa či pejorativa.“ (Čermák, 2011, s. 160).

Jinými slovy můžeme říci, že konstruované slovo je výsledkem spojení menších částí, které mají určitý význam i pokud stojí samostatně. Ve slovtvorbě se tradičně těmto částem říká morfémy (Plag, 2003, s. 10). Morfém lze charakterizovat jako nejmenší možnou jazykovou jednotku, která nese význam a je složena z jednoho či několika fonémů. Scalise (1994, s. 45) uvádí jako příklad slovo *amavo*, při jehož dekonstrukci můžeme identifikovat lexikální morfém *am*, kmenovou samohlásku *a*, která spojuje kořen a koncovku, morfém času a způsobu a nakonec morfém vyjadřující osobu a číslo *o*.

Ve vztahu k morfémům je pak nutné vysvětlit pojem alomorfie. Scalise (1994, s. 46) popisuje, že obecně je jeden morfém reprezentován jedním alomorfem. Někdy se však můžeme setkat s tím, že jeden morfém bude reprezentován více než jedním alomorfem. Grossmannová a Rainer v kolektivním díle *La formazione delle parole* (napříště citováno jako Grossmann et al., 2004) uvádějí, že při slovtvorbě nedochází pouze ke změně formy slova, ať už jde o přidání či eliminaci nějaké jeho části, ale dochází také ke změnám fonetickým. Může se tomu tak dít na úrovni báze (např. *luogo* → *loc(ale)* atd.), afixu (v případě prefixu *in-* (*inattivo*, *imperfetto*) atd.). Názozy lingvistů na alomorfii byly velkým tématem po celé dvacáté století a stále se často rozcházejí. Platí nicméně, že alomorfie je důležitým pojmem v oblasti derivace, neboť kmen či kořen se mohou vyskytovat v alternativních formách, a to podle kontextu: „Alomorfie je foneticky či historicky vynucená forma nějakého lexému, která se v určitých kontextech opakuje. Můžeme rozlišit alomorfii bází a alomorfii afixů.“

(Štichauer, 2007, s. 28).

Nakonec se v této podíváme na slovo z jiného úhlu pohledu. V této práci se totiž budeme věnovat konkrétním slovním druhům, a to slovesům a adjektivům, které mají určité vlastnosti. Stručně si je tedy popíšeme, abychom usnadnili orientaci v nadcházejících kapitolách.

Jak říká Čermák (2011, s. 202), „slovesa jsou především názvy událostí, konkrétněji procesů, stavů či změn stavů, tj. dynamicky proměnlivých příznaků substancí (v čase), a na rozdíl od jiných slovních druhů umožňují vyjádřit aktuální platnost věty; fungují v ní především jako predikáty, resp. jejich základ.“ Dále je pro účel této diplomové práce důležité připomenout, že některé slovní druhy mají tzv. valenci. Právě u sloves je valence nejsilnější. Jedná se o „systémový syntagmatický (...) vztah slova ke slovům před ním, jejichž interpretaci a formu predeterminuje, často i pomocí morfologického či lexikálního signálu. (...) Má-li sloveso valenci k přímému objektu (v češtině je zpravidla v akuzativu, číst něco), nazývá se sloveso tradičně tranzitivním (tranzitivem), nemá-li takovou valenci (v češtině například dativní, srov. říct někomu něco, naslouchat někomu), popř. nemá pravou objektovou valenci vůbec (zůstat, restare), jde o sloveso intransitivní (intransitivum).“ (Čermák, 2011, s. 148-149).

U sloves se také určuje slovesný rod, kterým je vyjádřen vztah mezi sémantickými participanty věty a syntaktickými funkcemi, zejména mezi podmětem a předmětem, což jsou argumenty pojící se k predikátu. Lze z něj určit kdo nebo co je činitel (agens) či kdo nebo co je patiens (trpný objekt, cíl manipulovatelný dějem). Existuje tedy činný (aktivum) a trpný (pasivum) rod, přičemž v aktivní větě je agens vyjádřen subjektem. V pasivu může být agens nevyjádřen nebo jej v italštině vyjádříme pomocí předložky *da*. Například věta *Luigi ha aperto la finestra* je sloveso v činném rodě a agentem je Luigi, *la finestra* plní úlohu trpného objektu. *La finestra è stata aperta da Luigi*.

Adjektiva neboli přídavná jména vyjadřují různé vlastnosti, kvality nebo dokonce vztahy. Z hlediska syntaxe jsou zejména atributy podmětu. Co se týče sémantiky, můžeme přídavná jména rozdělit na deskriptivní, posesivní, evaluační, intenzifikační a restriktivní.

2.2 Slovotvorné procesy

Zásadními pojmy, které je potřeba popsat jsou slovotvorné procesy, za jejichž působení vznikají nová slova, slova konstruovaná. Tyto procesy můžeme rozdělit na

derivaci a kompozici. Vzhledem k tomu, že předmětem této práce není kompozice, začneme stručnou zmínkou o pocesu skládání.

Slova vytvořená kompozicí se nazývají kompozita (*parola composta*). Jde o složení více slov, která mohou stát i samostatně. Lze je nazývat volnými formami. Tyto volné formy je možné spolu kombinovat za několika podmínek, zejména „(...) může-li mezi slovy vzniknout sémantický vztah (přičemž ne vždy je zachována kompozicionalita významu, srov. případ *camposanto*); b) jestliže výsledné kompozitum slouží k referenci k jedinému pojmu; c) výsledný celek je syntaktickou jednotkou, nikoli syntagmem, tj. jeho složky nemohou být nijak modifikovány: **campo-lungo-santo*; **asciuga-bene-mani*.“ (Štichauer, 2007, s. 76).

Rozdíly mezi jednotlivými kompozity spočívají ve vstupních a výstupních kategoriích, pak také ve vztazích slov, ze kterých se kompozitum skládá a to jak na úrovni gramatiky, tak sémantiky. Rozdíly udává také odlišný stupeň syntaktické autonomie, což znamená, že vnitřní složky jde modifikovat v některých vybraných případech. Kompozita se běžně klasifikují podle určitých kritérii, ale vzhledem k tomu, že kompozice není oblastí zájmu této práce, přejdeme rovnou k popisu derivace.

Slova, která vznikla procesem derivace, se nazývají slova derivovaná neboli odvozená (*parola derivata*). Derivaci lze rozdělit na sufixaci, prefixaci, parasyntézu, alteraci a okrajové procesy. V těchto procesech hrají hlavní roli afixy a ty dělíme podle toho, zda se připojují za bázi (sufixy) či před ní (prefixy).

Sufixaci můžeme dělit podle slovotvorných pravidel, o nichž pojednáme níže. Tradiční dělení, jak je nacházíme třeba u Grossmannové a Rainera, hovoří o derivaci substantiv (*derivazione nominale*), derivaci adjektiv (*d. aggettivale*), derivaci sloves (*d. verbale*), derivaci adverbií (*d. avverbiale*), derivaci číslovek (*d. numerale*), až po tomto rozdělení přistupují k dalšímu dělení. Tato diplomová práce se zajímá především o derivaci adjektiv.

Při prefixaci dochází k připojení afixů (prefixů) na začátek báze. V tomto případě není pozměněna lexikální kategorie báze, jak tomu bývá v případě sufixace. Prefixy nezavádějí nového referenta, ale proměňují referenta původního. Dochází ke změnám vlastností týkajících se času či prostoru, negace a privace, kvantifikace a kvalifikace (Štichauer, 2007, s. 49).

Dalšími slovotvornými procesy jsou parasyntéza, při které dochází k připojení prefixu a sufixu zároveň, či alterace, která se od sufixace liší pouze významově. Nemění totiž kategorii báze, ale modifikuje význam v několika ohledech: buď kvantitativně, tak vznikají deminutiva (zdrobněliny) a augmentativa (výrazy zveličelé),

nebo kvalitativně, a tím vznikají pejorativa (výrazy hanlivé). (Štichauer, 2007, s. 65).

Za okrajové slootovorné procesy lze označit postupy nepravidelné jak významově, tak formálně. Patří mezi ně konverze, redukce a retroformace. Konverze je „obecně definována jako přechod jedné lexikální kategorie do jiné lexikální kategorie bez použití viditelného morfologického materiálu.“ (Štichauer, 2007, s. 71). V rámci redukce se obvykle setkáváme s tvořením zkratk, abreviací či s různými podobami zkracování slov (jako je např. *clipping* ve slovech typu *professore* > *prof*, *notificazione* > *notifica*).

2.3 Slootovorná pravidla a jejich restrikce

V této podkapitole budou stručně vysvětlena slootovorná pravidla a jejich restrikce. Tato morfologická pravidla regulují tvorbu možných slov vznikajících prostřednictvím slootovorných procesů, které jsme popsali výše. Scalise je popisuje jako mechanismy, které můžeme najít ve všech rovinách jazykového systému. Slootovorná pravidla jsou limitována restrikcemi. Nejdříve se v této podkapitole budeme věnovat pravidlům samotným, poté se přesuneme k popisu restrikcí a nakonec si řekneme jaké druhy slov mohou vznikat a jaké podmínky musí tato slova splňovat.

Scalise (1994, s. 93) takto hovoří o tom, že gramatiku jazyka v první řadě regulují pravidla fonologická, která mají určovat jaké kombinace fonémů jsou v určitém jazyce správné. Syntaktická pravidla pak mají za cíl stanovit správnost struktury vět. Morfologická pravidla se zabývají všemi slovy určitého jazyka. Dále uvádí, že takto definované pravidlo se aplikuje na vstupní kategorii a vede poté ke kategorii výstupní. Jako příklad je uveden právě sufix *-bile*. Tento sufix se tvoří připojením ke slovesu. Sloveso tedy zde považujeme za vstupní kategorii, přičemž po spojení s afixem *-bile* vzniká přídavné jméno, jež je kategorií výstupní.

Slootovorná pravidla nelze aplikovat na všechna slova jednoho jazyka ani na všechny členy jedné syntaktické kategorie. Obvykle je potřeba určit doménu pravidel skládající se z těch bází, na které by bylo možné dané pravidlo aplikovat. V případě neproduktivních pravidel je doména uzavřena. Můžeme říci, že je definovatelná výčtem jednotlivých členů. Noví členové se do domény působení mohou dostat nanejvýš prostřednictvím speciálních analogií. Doména pravidel, jež jsou nadále produktivní, je naopak otevřená a je definována určením vlastností, které musí slovo mít, aby na něj bylo určité pravidlo aplikovatelné. Téměř všechny vlastnosti slova mohou být relevantní pro určení slootovorné domény (Grossmann et al., 2004, s. 20).

Danielle Corbinová (jak uvádí Štichauer, 2007, s. 20) rozděluje slootovorné pra-

vidlo na tři komplexní roviny, jež zahrnují strukturní, sémantickou a morfologickou informaci či „operaci“. Každá z těchto operací je nějak omezena právě restrikcemi. Např. v rovině strukturní jsou omezeny vstupní a výstupní slovní druhy, v rovině sémantické je ve hře zase význam, v rovině morfologické to mohou být jednak různé afixy, jednak také inherentní restrikce dané těmito sufixům.

Někteří lingvisté volí jiné uchopení klasifikace restrikcí. Grossmann et al. (2004, s. 20-22) považují za nejdůležitější právě ty restrikce, které se týkají jednotlivých pravidel. Dělí je pak na restrikce fonologické, morfologické, syntaktické, sémantické a pragmatické. Všechny tyto zmíněné restrikce se obvykle neobjevují samostatně, ale v kombinacích a bývají velice komplexní. Následující přehled se drží výše uvedeného zdroje včetně příkladů.

U restrikcí fonologických je dáno, že všechny fonologické aspekty, jako například slabiky či přízvuk, mohou hrát roli v definování domény pravidla. Tyto restrikce jsou obzvláště časté při sufixaci. Přítomnost jistých elementů v bázi podmiňuje kompatibilitu s afixem, jak pozitivně, tak negativně. Jako příklad je uveden sufix *-etto*, který nelze připojit k bázím, jejichž posledním konsonantem je konsonant *t*: *fata* → **fatetta*. Slovo by v tomto případě bylo v rozporu s libozvučností.

Restrikce morfologické se týkají morfémů, z nichž se báze skládá. Například sufix *-ia* má tendenci se připojovat k bázím, ke kterým se připojují afixy řeckého původu jako *-filo*, *-fobo*, *-latra*, *-mane*.

Syntaktické restrikce závisí na syntaktických kategoriích (podstatná jména, slovesa atd.) nebo mohou působit v jejich podkategoriích. Tím jsou míněna například tranzitivní slovesa, inakuzativní slovesa a další. To, že jsou syntaktické kategorie bází důležité pro vymezení domén, lze vidět na tradičním pojmenování derivátů slovy, která popisují vstupní kategorii. Jsou jimi pojmy *denominale* (denominální, vzniklý z podstatného jména), *deverbale* (deverbální, vzniklý ze slovesa), *deaggettivale* (deadjektivní, vzniklý z adjektiva). Dá se říci, že velké množství afixů bere v potaz syntaktickou kategorii při výběru báze, přičemž citlivější jsou v tomto smyslu sufixy než prefixy.

Další jsou sémantické či encyklopedické restrikce. Toto rozdělení závisí ovšem na úhlu pohledu daného lingvisty. Dle některých jsou sémantikou veškeré informace, které slovo nese. Jiní oddělují sémantické jádro od encyklopedických znalostí. Jako takovou encyklopedickou restrikcí lze jmenovat sufix *-esco*, který vyjadřuje podobnost s podstatnými jmény odkazujícími na člověka, který se nějak výrazně liší od ostatních v různých směrech. Ať už se jedná o extravaganci či o komické dovednosti. Mohou pak vzniknout adjektiva jako například *arlecchinesco*, *dongiovannesco*

a mnoho dalších. Toto určení ale závisí na našich osobních znalostech a vnímání.

Grossmann et al., 2004 definují také restriktce pragmatické. Tato omezení se v naprosté většině případů týkají výchozí kategorie. Specifikují, ve kterých situacích je adekvátní užití jistých pravidel slovtvorby. Některé jsou limitovány na různé vrstvy jazyka či na jeho psanou podobu. Mohou být také velmi specifické, a to třeba v užití diminutivního sufixu *-ino*, vhodného v případě, kdy se obracíme na děti. Pragmatické restriktce týkající se vstupních kategorií odkazují na stylistickou rovinu báze.

Dalším způsob, jako pojem restriktcí vymezit, uvádí Scalise, 1994, s. 108, který rozděluje restriktce na ty, které se týkají bází a na ty, které se týkají vzniklého slova. Mezi omezení vztahující se k bázím řadí restriktce syntaktické, sémantické, fonologické a morfologické. Speciálním druhem restriktce je potom takzvaná hypotéza jednotné báze, podle níž lze sufixy aplikovat pouze na jednu lexikální kategorii (Štichauer, 2007, s. 22).

Za pravděpodobně nejúčinnější restriktce jsou považována omezení fonologická, která operují na úrovni třetí roviny slovtvorných pravidel a přímo se týkají určitých afixů. V rámci třetí roviny působí i morfologické restriktce, u kterých je uveden příklad v podobě sufixů *-mento* a *-zione*: „Zatímco jejich distribuce je vedena spíše sémanticky, pokud jde o slovesa 1. třídy, u sloves 2. a 3. třídy je možný pouze sufix *-mento*.“ (Štichauer, 2007, s. 22).

Pod vlivem těchto slovtvorných pravidel a jejich restriktcí dochází k formaci slov možných, jež lze doložit nebo naopak nedoložit. Slova *možná-doložená* jsou ta, která jsou běžně používaná a jsou tak součástí slovní zásoby mluvčích. Slova *možná-nedoložená* naopak nejsou součástí běžné slovní zásoby, ani důvěryhodných zdrojů. Jsou to formace, které mohou v případě potřeby existovat. Je možné o nich uvažovat jako o hypotézách a nezavrhouvat jejich existenci (Scalise, 1994, s. 74).

Pro hypotetická slova, při jejichž vzniku nejsou dodržena pravidla slovtvorby, existuje termín slova nemožná. Slova nemožná-nedoložená jsou stejně jako slova možná-nedoložená hypotézami, a to proto, že se neshodují s pravidly slovtvorby. Taková slova lze považovat za analogické či zcela výjimečné formace (Štichauer, 2007, s. 17).

S teoretickým pojmem možností úzce souvisí také to, zda jsou taková slova vůbec pravděpodobná. Za ně jsou považována slova, která mohou být z hlediska systémových možností použita, ale také nemusí. Jejich užití se nedá vyloučit. Pravděpodobnost užití je určena spíše externími faktory než jazykovým systémem. Mezi tyto faktory patří nejspíš blokace, konotace, eufonie a neexistence vhodné reference (Štichauer, 2007, s. 18).

2.4 Produktivita

V závěru tohoto stručného přehledu o základních pojmech slovtvorby se podíváme na produktivitu. Grossmann et al. (2004, s. 23) uvádějí několik způsobů, jakými je běžně definována:

- Produktivita je pravděpodobnost, s jakou se můžeme setkat s neologismy formovaných na základě jednoho určitého pravidla.
- Produktivita je určité množství používaných slov vytvořených na základě jednoho určitého pravidla.
- Produktivita je určité množství slov možných, které se dají vytvořit jedním určitým slovtvorným pravidlem.

Dále mluví o tom, že v diachronním slova smyslu je produktivita určována podle množství nových slov, která se objevují v daném období: „Un rilevamento della frequenza di neologismi nel periodo immediatamente precedente lo stato di lingua analizzato è, infatti, uno dei metodi più efficaci per accertare la produttività in tale stato di lingua.“ (Grossmann et al., 2004, s. 23).

Produktivita je termín, který se úzce pojí s restrikcemi slovtvorných pravidel. Jak již bylo popsáno v předešlé podkapitole, restrikce omezuje působení slovtvorného pravidla a tím pádem snižuje jeho produktivitu. Nicméně produktivitu nelze chápat pouze tímto způsobem. Lze ji vztáhnout i přímo ke slovtvorným procesům. Pokud u nějakého slovtvorného procesu stoupá množství formací a můžeme tento nárůst dokázat, pak je daný proces produktivní. To je náhled ryze kvantitativní a je někdy definován jako tzv. rentabilita neboli výnosnost daného prostředku. Proti tomu stojí pojetí více kvalitativní, který produktivitu definuje jako tzv. disponibilitu. Disponibilita se přímo týká systému jazyka a slovtvorný prostředek je či není disponibilní. Rentabilita pak souvisí s externími faktory slovtvorby, anebo s restrikcemi, a to konkrétně s jejich povahou nebo počtem.

O produktivitě můžeme mluvit i v souvislosti s danými afixy. V našem případě se budeme zabývat jedním z nejproduktivnějších sufixů v rámci italské derivace, sufixem *-bile*. Naopak sufix *-evole* je v dnešní době již neproduktivní. Jak uvidíme na analýze vzorku z korpusu CODIT, produktivita těchto sufixů se během historie změnila. Není tedy konstantním rysem.

Produktivitu jednotlivých prostředků pak můžeme vidět na různých typech frekvence slov, které daný prostředek užily. Musíme proto rozlišovat mezi velkým množstvím různých slov jakožto *typů* či *lemmat* a celkovým počtem slov jako jednotlivých

výskytů či forem těch různých typů. V analýze dat z korpusu nás tedy zajímá vztah mezi frekvencí typů a frekvencí tokenů a také množství typů či lemmat, která se v korpusu objevují pouze jednou, neboť právě poměr těchto tzv. *hapax legomena* vůči celkovému počtu tokenů je někdy používán jako indikátor různé míry produktivity.

3 Deverbální adjektiva se sufixy *-evole* a *-bile*

V této kapitole se budeme věnovat deverbálním adjektivům. Stručně definuji sufixy, které se podílejí na derivaci adjektiv. Následně se zaměřím na sufixy, které jsou hlavním tématem této práce, a to konkrétně sufixy *-bile* a *-evole*. Budou stručně popsány z diachronního hlediska, tzn. jejich vznik z latinských sufixů, a poté se pokusím o přehledný popis jejich bází.

Nyní se tedy podíváme na derivaci realizovanou pomocí sufixace. Tou je derivována celá řada adjektiv. Grossmann a Rainer popisují adjektiva denominální, adjektiva deverbální a adjektiva deadjektivální dle toho, jaké byly vstupní kategorie jejich bází. Druhy adjektiv poté dále dělí. Pro nás jsou nejdůležitější adjektiva deverbální, což jsou ta, která vznikla připojením adjektivních sufixů ke slovesným bázím. Takových sufixů není mnoho a liší se svou produktivitou. Některé se mohou pojít i ke stejným bázím a být si tak navzájem konkurencí.

Mezi sufixy, která mohou tvořit deverbální adjektiva patří *-bile*, *-évole*, *-torio*, *-tivo*, *-tóre*. Lze mezi ně řadit i sufixy *-to* a *-nte*, které stojí na pomezí mezi flexí a derivací a je možné je nazývat adjektivními participii. Dle Grossmannové a Rainera tvoří sufixy *-to* a *-nte* adjektiva, která jsou sémanticky anebo syntakticky oddělitelná od odpovídajících participií, například *educato*, *interessante* či *importante*, ale tento fakt nemusí nutně stačit k tomu, abychom je řadili mezi sufixy přispívající vzniku deverbálních adjektiv. Je tedy možné je považovat jen za flexivní (Grossmann et al., 2004, s. 420).

Některá z těchto sufixů ale netvoří pouze adjektiva, což může komplikovat jejich klasifikaci. Jedná se o již zmíněné sufixy *-to* a *-nte*, dále *-tore*, *-tivo*, *-torio*, které mohou vytvářet jak přídavná, tak podstatná jména. Marginálně lze v kontextu této skupiny sufixů mluvit o dalších sufixech, které jsou buď již neproduktivní (*-ace*, *-bondo*, *-ile*, *-ulo* a další), nebo běžně netvoří adjektiva (*-tore*, *-ino*, *-one*, *-ista*) či se pojí ke slovesům pouze ve výjimečných případech (*-oso*, *-istico*, *-aneo*, *-ardo*). Blíže se jimi ale zabývat nebudeme.

Skupina deverbálních adjektiv je bezpochyby nejdůležitější, a to nejen v italštině, ale i ve všech západních románských jazycích. Adjektiva, která vyjadřovala možnost vykonání slovesného děje byla využívána již v latině, kde byla realizována prostřednictvím sufixů *-bilis* (*laudabilis*, *versabilis*, *possibilis*, *terribilis*, *mobilis*, *debilis*, *volubilis* atd.) a *-ilis* (*facilis*, *agilis* atd.). Zatímco v ostatních románských jazycích vznikla ze sufixu *-ibilis* pouze jedna varianta, v italštině z něj pochází jak původně více erudovaná verze *-bile*, tak lidová *-evole* (Tekavčič, 1972, s. 108).

Nejproduktivnějším sufixem kategorie deverbálních adjektiv je sufix *-bile*. Společně se sufixem *-evole* tvoří velmi zajímavou dvojici, a to nejen díky své etymologii. Jelikož jsou tyto dva sufixy naprosto zásadní pro tuto diplomovou práci, budeme se v této kapitole důkladněji věnovat právě jim. Jelikož je *-evole* sufixem, který již netvoří nové formace, bude pozornost věnována zejména sufixu *-bile*.

3.1 Suffix *-bile*

V této podkapitole si stručně vyložíme vznik dnešních variant sufixu *-bile* a poté se bude věnovat jeho slovo tvornému pravidlu a jeho restrikcím. Nejdříve se pokusíme definovat některé jevy, které jsou v rámci derivace možné a poté se přesuneme ke skupinám sloves, které sice mohou být vhodné jakožto báze adjektiv s tímto sufixem, ale jsou mnohem více omezeny různými restrikcemi. Nakonec si řekneme něco k dalším možným významům, a to jak z hlediska modality, tak ve smyslu evaluativním.

3.1.1 Vývoj sufixu *-bile*

Tento sufix, který zde označujeme jako *-bile*, se objevuje ve dvou podobách *-abile* a *-ibile* v závislosti na slovesné třídě slovesa, z něhož je adjektivum derivováno. Nyní si obě sufixání podoby stručně představíme, přičemž budeme vycházet ze dvou hlavních historických gramatik (Rohlf, 1966; Tekavčíć, 1972).

Prvním alomorfem, který spadá pod *-bile* je *-abile*. Ten tedy vychází z latinského *-abilis*. V latině se připojoval ke slovesným bázím první třídy (*-are*) a sloužil k tvorbě adjektiv, která vyjadřovala možnost nebo nutnost děje (*amabilis*, *mutabilis*). Vyvinula se i jeho lidová verze, a tou byla *-avele* (později *-avole*). Z latinské tradice vzešla tato adjektiva, k nimž Rohlf (1966, s. 364-365) vyjmenovává včetně jejich „protějšků“ tvořených pomocí sufixu *-evole*: *durabile* (*durevole*), *lodabile* (*lodevole*), *girabile* (*girevole*), *piegabile* (*pieghevole*), *cantabile* (a dnes zastaralé *cantevole*). Jelikož jsou tyto dvojice doloženy i v korpusu CODIT, setkáme se s nimi mnohem důkladněji v následující kapitole. Uvidíme, že takových dvojic lze najít mnohem více. Suffix *-abile* byl hojně využíván také v záporné variantě a to například v *inapplicabile*, *inevitabile*, *inimitabile* či *indimenticabile*.

Z latinského *-ibilis* pak vzniklo italské *-ibile*. Latinský předchůdce byl vhodný k derivaci z druhé a třetí slovesné třídy, což znamená, že se v selekci slovesných bází se sufixem *-abilis* doplňovaly. Příklady v latině jsou *audibilis*, *flexibilis* či *comprehensibilis*. I tento sufix je latinizující. Stejně tak jako *-abile* se i *-ibile* často se vyskytuje v záporné formaci: *incredibile*, *illeggibile*, *inaccessibile*, *inammissibile*, *in-*

sostenibile. Co se týče překryvů se sufixem *-evole* najdeme dvojici těchto adjektiv jen zřídka, přičemž adjektiva s *-evole* byla používána zejména ve staré italštině. Příklady jsou *fattibile – fattevole* či *distendibile – distendevole*. V korpusu CODIT pak najdeme také *offendibile – offendevole* či *ridibile – ridevole* a další, které si ukážeme při popisu vzorku v následující kapitole.

3.1.2 Báze sufixu *-bile*

V tomto oddílu bude definováno slovtvorné pravidlo, prostřednictvím kterého vznikají adjektiva se sufixem *-bile*. Většina takových adjektiv je samozřejmě deverbální, a právě proto jsou pro cíle této práce klíčová, ale sufix *-bile* se ve své selekci zcela nevyhýbá ani některým substantivům či dalším adjektivům, ukážeme si, že u některých dochovaných adjektiv je dokonce nemožné rozpoznat jejich původ. Začneme ale bázemi slovesnými.

U slovesných bází je zásadní rozčlenění sloves na tranzitivní či intranzitivní. Jak jsme si již řekli v předchozí kapitole, tranzitivní slovesa na sebe valenčně vážou jako argumenty jak podmět, tak předmět. Intranzitivní mají pak pouze podmět. Dalším důležitými faktory jsou pak určení slovesného rodu či modalita.

Největší skupinu slovesných bází sufixu *-bile* tvoří tranzitivní slovesa, u kterých je možný trpný rod. V takovém případě výsledná adjektiva popisují, co či kdo je schopný podléhat činnosti vyjádřené původním slovesem, což můžeme považovat za základní význam těchto adjektiv. Grossmann et al. (2004, s. 427) tento význam uvádějí ve formě „che può essere PP“, přičemž PP je zde zkratka pro *participio passato*. Tato adjektiva tedy vyjadřují pasivitu podstatného jména, které popisují. Je nutno říci, že ne všechna tranzitivní slovesa jsou jako báze vhodná, těm se budeme také stručně věnovat. Nyní je ale třeba popsat argumentovou strukturu derivovaných přídavných jmen.

Jelikož jsme si již vysvětlili, že slovesa na sebe valenčně vážou určité argumenty, můžeme přejít k argumentové struktuře. Deverbální adjektiva se sufixem *-bile* mají schopnost zachovávat argumentovou strukturu příslušných slovesných bází. Při připojení sufixu *-bile* na slovesnou bázi dochází k tomu, že předmět původního tranzitivního slovesa se stává argumentem externím výsledného adjektiva. Zatímco externí argumenty slovesné báze, které jsou uvozeny předložkou, jsou v adjektivu zachovány opět se stejnou předložkou, jak je vidět na příkladu *regalabile ai tuoi genitori* (Grossmann et al., 2004, s. 427).

Pokud se jedná o slovesné báze, je nutno dodat, že ne vždy se sufix *-bile* pojí ke

slovesu ve formě infinitivu. Taková adjektiva byla vytvořena z přičestí minulého jako například v případě *divisibile* (z *diviso*), *distruttibile* (z *distrutto*) či *fattibile* (*fatto*), nebo k takzvané italianizované formě latinského přičestí minulého, které najdeme ve slovech *ammissibile*, *comprensibile*, *corruttibile* či *visibile*. Díky latinské tradici nejsou takové formace v italské derivaci výjimkami. Vidíme, že v těchto formacích se vyskytuje sufix ve formě alomorfu *-ibile*. To poukazuje na jistý stupeň regrese, který lze demonstrovat na velkém množství dvojic, které pocházejí ze stejného slovesa, přičemž jedno je tvořeno z jeho infinitivu a druhé z přičestí minulého, např. *comprimibile* / *compressibile*, *corrompibile* / *corruttibile*, *distruggibile* / *distruttibile*, *estendibile* / *estensibile*, *inscrivibile* / *inscrittibile*, *percepibile* / *percettibile*, *trasmettibile* (...) / *trasmisibile*. V případě těchto adjektiv jsou ta, jejichž báze jsou z infinitivu sloves pozdějšího vzniku, kromě *distruggibile*.

Dalším zajímavým úkazem u derivace adjektiv za pomoci sufixu *-ibile* je negace. Některé vzniklé deriváty by totiž bez ní byly málo akceptovatelné. Vznikají tedy parasyntetické formace společně s prefixem *in-*. Patří mezi ně adjektiva jako *imprendibile*, *inaffondabile*, *incolmabile* a další. Jak uvádějí Grossmann et al. (2004, s. 420), nenajdeme jejich verzi bez negace ani v korpusech DISC, či GRADIT, což platí i pro korpus CODIT. Pokud se ovšem existuje takové adjektivum i bez záporného prefixu *in*, nalezneme jej pravděpodobně v kombinaci se zápornou částicí *non*. Například v korpusu CODIT lze najít adjektivum *dimenticabile*, které se vyskytuje zejména parasynteticky s prefixem *in-* (*indimenticabile*) nebo již v menší míře se záporom jako v této větě: „... *esso richiama a noi la memoria di quell'uomo non facilmente dimenticabile, che fu Quintino Sella.*“ (La vita sul pianeta Marte, Giovanni Virginio Schiaparelli, 1895).

Skupinou sloves, která může být z hlediska sufixace sufixem *-ibile* komplikací, jsou slovesa psychologická a další slovesa, jež nějakým způsobem vyjadřují prožívání emocí. Ta jsou v některých případech jako báze derivace méně přijatelná, např. *?aspettabile*, *?sentibile*, *?sognabile*.

V případě, že je podmět takového slovesa proživatel, je taková selekce naprosto v pořádku, příkladem mohou být adjektiva jako *adorabile*, *desiderabile* či *detestabile*. Pokud je komplementem (*argomento interno*) tranzitivního psychologického slovesa proživatel, má externí argument větší kontrolu nad dějem popisovaným tímto slovesem. V takové situaci není možná derivace sufixem *-ibile* (**annoiabile*, **disgustabile*, **preoccupabile*, **rallegrabile*). Výjimkami pak jsou například slova jako *irritabile* (**innervosibile*), *impressionabile* (**angosciabile*), *eccitabile* (**affascinabile*). Dalšími transitivními slovesy, které se nemohou stát slovesnými bázemi pro sufix *-ibile*, jsou

ta označující stav, který nelze silou vůle změnit: **ingombrabile*, **possedibile*, **precedibile*.

Italština dovoluje spojení *-bile* s některými intranzitivními slovesy jako *sciare* (*sciabile*), *navigare* (*navigabile*). V těchto případech pak predikovaný argument není shodný s podmětem slovesa a jedná se spíše o komplement s lokativní rolí. (*Marco scia.*, **Marco è sciabile*.) Dalšími vhodnými bázemi mohou být také neakuzativní intranzitivní slovesa, jejichž theme argument je realizován na pozici podmětu (*Il tempo è variabile*).

Naopak taková slovesa jako *partire*, *arrivare*, *scoppiare*, *esplodere*, *sbucare* či *morire* adjektivizaci sufixem *-bile* nepřipouštějí.

Speciálním případem je pak sloveso *dare*, které se nemůže pojit s *-bile*. Zde pravděpodobně spojení zabraňuje monosylabická báze, která by nebyla vhodná z fonologického hlediska. Kompatibilní jsou ale hyponyma slovesa *dare* jako *consegnare* - *consegnabile*, *fornire* - *fornibile* či *regalare* - *regalabile*.

Již bylo řečeno, že většinu bází, které sufix *-bile* ve své selekci akceptuje, bychom našli mezi slovesy. Ve výjimečných situacích lze najít adjektiva s *-bile*, u kterých dnes už ale identifikovat původní sloveso nedokážeme (*combustibile*, *commestibile*, *friabile*, *(in)delebile*, *malleabile*, *potabile*, *vulnerabile* ecc.). Existují i adjektiva, které Grossmann et al. (2004, s. 427) nazývají *formazioni completamente opache*, u nichž není možné rozeznat bázi. Přičemž jako příklady udávají *labile* či *nobile*. A nakonec lze mezi adjektivy s *-bile* najít i taková, jejichž báze není slovesného původu. V takových případech mohou být bázemi adjektiva, jako v derivátech *futuribile* či *perfettibile*, nebo o něco častější podstatná jména, ze kterých vzešla adjektiva *camionabile*, *carrabile*, *papabile* či *tascabile*.

3.1.3 Odchyly od základního významu adjektiv se sufixem *-bile*

Nyní se budeme věnovat dalším možným významům, kterých mohou adjektiva se sufixem *-bile* nabývat. Definovali jsme si základní význam těchto přídavných jmen, který je obecně modální. Modalita je však širší pojem a je potřeba upřesnit, které typy modality jsou pro adjektiva se sufixem *-bile* charakteristické.

Přestože jsou definice modality různé a mnohdy komplikované, můžeme alespoň stručně říci, že v případě těchto adjektiv, která by měla vyjadřovat „to, co může být“, je tu modalita epistemická, týkající se stupně vědění či přesvědčení, modalita deontická, která se týká povinnosti nebo dovolení, a také modalita, kterou bychom mohli nazvat akční nebo schopnostní (jako ve větě *mohu uběhnout 100 metrů za 10*

sekund, kde nejde o stupeň jistoty nebo povolení, ale o schopnost (Palmer, 1986). Adjektiva se sufixem *-bile* si zachovávají jen tu modalitu deontickou a schopnostní a naopak ztrácejí tu epistemickou (nelze říci pomocí adjektiva na *-bile*, že něco je snad či možná takové a takové).

Podíváme se teď na některé příklady. Jak už jsme řekli, kromě základního významu, kterým je ona schopnost, mohou mít tato přídavná jména i význam deontický a to ve smyslu „který je dovolen V“ („*che è lecito V*“), tzn. je dovoleno, aby podstatné jméno popisované adjektivem podléhalo ději vyjádřeného slovesnouází. Jedno adjektivum přitom může být nositelem obou těchto modalit, přičemž jedna z nich je v užití častější. Samozřejmě záleží na kontextu, v jakém adjektivum uijeme. Ukažme si tento jev na příkladech, které uvádí Grossmann a Rainer (2004, s. 424). Dvojí význam tak nalezneme ve větě, jež popisuje cestu, která je průchozí pouze pěšky. Italsky tedy „*strada percorribile solo a piedi*“ To může znamenat, že cesta není sjízdná, kvůli nevhodnému povrchu, v tom případě by byla sufixem *-bile* popsána její (ne)schopnost. Druhým možným významem by bylo, že na cestě platí zákaz vjezdu, což by znamenalo modalitu deontickou. Z významu „*che è lecito V*“ je možný posun k silnějšímu deontickému významu, a to „*che va PP*“: například adjektivum *pagabile* lze použít ve smyslu *pagabile entro il 25 del mese*“, což bychom mohli přeformulovat jako *che va pagato entro il 25 del mese*. Grossmann et al. (2004, s. 424) tento proces definují jako přechod od *potere* k *dovere*.

Také zvratná slovesa užitá jako slovesné báze těchto adjektiv mohou vést k jinému než „základnímu“ významu. Grossmann et al. (2004, s. 425) uvádějí, že některá zvratná slovesa, jež tvoří adjektiva jako jsou například *alterabile*, *degradabile*, *dilatabile*, *irritabile*, *ossidabile* je možné chápat ve smyslu „medio-tranzitivním“ a nejen pouze pasivním. Pokud si tedy vezmeme přídavné jméno *alterabile*, můžeme jej přeformulovat jako „*che può alterarsi*“ a ne jako „*che può essere alterato*.“ Nicméně pasivní význam může akceptován, a to v závislosti na kontextu, který jej připouští (*un metallo poco alterabile dagli agenti atmosferici*).

Změna významu nezávisí vždy jen na modalitě. Deverbální adjektiva na *-bile* v některých případech udávají i to, jak je snadné určité vlastnosti dosáhnout: *alimento digeribile*, *persona irritabile*. Lze jím také ale do určité míry hodnotit, a to s negativní konotací, což se týká například syntagmat jako *un vino bevibile*, *un romanzo leggibile*, *un arrosto mangiabile*, *un film vedibile* (Grossmann et al., 2004, s. 424). Pokud si tedy vezmeme slovní spojení *un film vedibile*, můžeme jej v češtině parafrázovat jako film, na který se dá dívat, není to ale žádné mistrovské dílo. Přídavným jménem *vedibile* je tedy vyjádřeno subjektivní hodnocení. Naopak adjek-

tivum *visibile* ve spojení *una montagna visibile in lontananza*, také vyjadřuje něco (konkrétně horu), co je možné vidět. Nejde ovšem o žádné negativní vyznění, pouze konstatování očividného faktu, že horu lze fyzicky vidět i z dálky. V případě druhého takového příkladu *un fungo commestibile* versus *un fungo mangiabile* vyjadřujeme adjektivem *commestibile* to, že houba je jedlá a není tedy jedovatá. *Mangiabile* pak použijeme v případě, že houba jako jídlo je požitelná v takovém smyslu, že ji sice můžeme sníst a neotrávíme se, ale zároveň nebude nijak zvlášť chutná.

3.2 Sufix *-evole*

Sufix *-evole* je na rozdíl od svého protějšku *-bile* v dnešní italštině již neproduktivní. Popis bází, které se pojí s tímto sufixem, tak bude daleko stručnější než u sufixu *-bile*. Začneme s diachronním popisem.

3.2.1 Vývoj sufixu *-evole*

Tento sufix tedy vyvinul z latinského *-ebilis* (*delebilis*) nebo *-bilis* (*legibilis*). Patří do stejné skupiny sufixů jako *-abile* a *-ibile*, ale na rozdíl od nich vychází z lidové tradice. Pojí se ke slovesným bázím pro následné vytvoření adjektiv, která vyjadřují schopnost nějakého děje. Nezřídka se pojí ke slovesům první třídy (*-are*), pro které bylo v minulosti vhodné pouze *-abilis*. Samotný sufix *-abilis* neměl lidovou variantu. Sufix *-evole* vznikl tedy z formálnějšího *-biles* spojením s samohláskou, protože sufixu *-bile* mohla předcházet i samohláska /e/. Intertonické /i/ se změnilo v samohlásku /o/, přičemž tento přechod je doložen v glosáři ze sedmého století poprvé vidíme adjektivum *terrivola* (Tekavčič, 1972, s. 109). Lze ho v celé úplnosti aplikovat na všechny tři slovesné třídy, aniž by bylo potřeba alomorfů.

V pozdější vývojové fázi bylo pro *-evole* možné spojení s nejen slovesnou bází, ale také podstatným jménem. Podle Tekavčiče (tamtéž) k tomuto docházelo v procesu o třech stupních vývoje. Prvním stupněm by pak bylo podstatné jméno (*favore*), druhým sloveso (*favorire*), a posledním, třetím stupněm pak byl vznik adjektiva (*favorevole*). Postupem času se upevnil vztah mezi prvním a třetím stupněm, což umožnilo derivaci přímo z podstatného jména (*amorevole*, *caritatevole*, *maestrevole*).

3.2.2 Báze sufixu *-evole*

Nyní se pokusíme stručně definovat slovtvorné pravidlo sufixu *-evole*. Je vhodné začít tím, že ho lze připojit ke slovesům ze všech slovesných tříd. Vzhledem k tomu, že začíná samohláskou, lze ho napojit přímo ke kořeni báze.

Jeho slovotvorné pravidlo se podle slovníku De Mauro dostupného online (<https://dizionario.internazionale.it/parola/-evole>) dá shrnout následovně: stejně jako u sufixu *-bile* se *-evole* pojil k bázím původně tranzitivních sloves, vzniklé adjektivum pak popisuje něco či někoho, kdo je předmětem bázového slovesa. Jedná se pak o adjektiva jako *ammirevole*, *biasimevole*, *lodevole* či *pieghevole*. Kromě tranzitivních sloves byla vhodná i slovesa intransitivní, z nichž vznikla adjektiva vyjadřující schopnost něčeho vykonávat nějakou činnost: *arrendevole*, *girevole*, *scorrevole*, *supplichevole*. Nakonec, jak již bylo řečeno, nejen slovesa mohou být bázemi pro tento sufix. Sufix *-evole* je sice kompatibilní především se slovesnými bázemi, ale můžeme se setkat i s bázemi v podobě podstatných jmen, jako v případě adjektiv *autorevole* (s bází *autore*), *amorevole* (od *amore*) či *amichevole* (od *amico*).

3.2.3 Význam sufixu *-evole*

Adjektiva s tímto sufixem mohou nést jak aktivní, tak pasivní význam. V případě, že výsledná formace má význam aktivní, můžeme ji parafrázovat jako „*quello che V*“ (*V* přitom značí sloveso) nebo „*che è in grado di V*“. Popisuje tedy, že někdo či něco je schopné činnosti vyjádřené bázovým slovesem. Tekavčič (1972, s. 109) udává jako příklad adjektivum *incantevole* s aktivním významem se smyslu „*quello che incanta*“, anebo „*che è in grado di incantare*“. Ve vzorku námi zkoumaných adjektiv uvidíme další taková adjektiva, a to *dimentichevole*, *penetrevole* či *ricordevole*. Jak jsme si řekli, sufix *-evole* může ale mít i pasivní sémantiku. Takový význam se dá parafrázovat stejně jako základní význam sufixu *-bile*, tedy „*che può essere PP*“. Jako příklad lze uvést *accettevole*, které má stejný význam jako *accettabile*. Obě adjektiva z této dvojice lze tedy parafrázovat shodně jako „*che può essere accettato*“. Detailnější analýzu takových dvojic nalezneme v páté kapitole této práce.

4 Korpus CODIT

Tato kapitola je věnována popisu korpusu CODIT, ze kterého byl extrahován vzorek adjektiv. Na samotný vzorek se budou soustředit následující kapitoly. V této části si ve stručnosti povíme něco o vzniku CODITu, organizaci dat, jež obsahuje, a jak se v něm orientovat.

4.1 Popis korpusu CODIT

CODIT, jež je zkratkou pro *Corpus Diacronico dell'Italiano*, je diachronní korpus psané itaštiny dostupný nyní také na platformě *Českého národního korpusu*. (<https://korpus.cz>). CODIT vznikl na základě jiného diachronního korpusu, jímž je MIDIA. Výběr textů, které tyto korpusy obsahují, se ale zásadně liší. MIDIA se soustředí na právnícké a administrativní texty, zatímco v CODITu najdeme mnohem širší okruh textů, jak později upřesníme.

Výrazný rozdíl je i v počtu hesel či výskytů. MIDIA jich obsahuje mnohem méně, pouze 7,5 milionu, přičemž v CODITu jich je k dispozici až 29 milionů. „Kromě toho je třeba poznamenat, že MIDIA obsahuje části textů, které obsahují 8 000 tokenů, zatímco v CODIT byl každý text zahrnut celý.“ (Micheli, 2022). Sesbírané texty byly zbaveny překlepů a dalších nepřesností, přesto ale můžeme najít různé variety jednoho slova, například *abbominevole/abhominevole/abominevole*. Korpus CODIT vznikl proto, aby bylo možné zachytit co nejširší spektrum jazykových jevů a variací na základě velkého množství dat, která navíc spadají pod různá odvětví.

CODIT je rozdělen do pěti hlavních období, která Micheli (2022, s. 2) popisuje takto:

- 13. století-1375: tento podkorpus zahrnuje období od prvních dokladů itaštiny po Boccacciovu smrt.
- 1375-1532: tento podkorpus zahrnuje humanismus a renesanci. Končí v roce 1532 vydáním třetího vydání *Orlando furioso* od Ludovica Ariosta.
- 1533-1691: tento subkorpus zahrnuje literární manýrismus a baroko. Končí v roce 1691 publikací třetího vydání *Vocabolaria* od Accademia della Crusca.
- 1692-1840: tento subkorpus zahrnuje období osvícenství a romantismu. Končí v roce 1840 vydáním posledního vydání *Promessi Sposi* Alessandra Manzoniho.

- 1841-1947: tento subkorpus představuje období od *Risorgimento* do konce druhé světové války. Končí v roce 1947 vydáním italské ústavy.

V každém období, kromě prvního, můžeme najít texty v šesti rozdílných žánrech, a těmi jsou eseje, literární próza, poezie, dopisy, vědecké texty a divadelní texty. První období obsahuje všechny uvedené žánry, s výjimkou vědeckých textů. U jednotlivých výskytů jsou uvedeny informace ohledně textu, ze kterého jsou čerpány. Informace o textech si lze jednoduše zobrazit v přehledných tabulkách. Z těchto tabulek lze vyčíst informace, jako například období, ze kterého text pochází, jeho žánr, název dokumentu, jazykovou varietu, v níž byl sepsán, rok či, pokud se nedá přesněji určit, století a autora textu. To si můžeme lépe vysvětlit na adjektivu *abominevole*. Pokud si jej vyhledáme dotazem [word="abominevole"] a rozklikneme si název jednoho z dokumentů, ve kterém se vyskytuje, zjistíme veškeré tyto informace. *Abominevole* se objevilo v například dokumentu *Ammaestramenti degli antichi* od Bartolomena da San Concordio, jenž jej napsal toskánštinou ve 14. století. Text tedy spadá pod první období. Je nutno dodat, že informace o regionálních varietách se uvádí pouze u dokumentů z prvních dvou období. Od třetího období se totiž pohybujeme v literární italštině po jazykové reformě Pietra Bemba, která představuje první fázi její kodifikace jako právě literárního jazyka.

5 Popis a analýza vzorku adjektiv

V této kapitole se budeme zabývat daty, která jsme získali z korpusu CODIT. Nejprve se tedy podíváme na jejich popis a na to, jak jsme postupovali při jejich výzkumu. Dále bude stručně popsán diachronní vývoj jednotlivých sufixů. Poté budou důkladně analyzovány dvojice takových adjektiv se sufixy *-evole* a *-bile*, které mají stejnou slovesnou bázi. Nakonec si shrneme, k jakým zjištěním tento výzkum vedl.

5.1 Popis vzorku

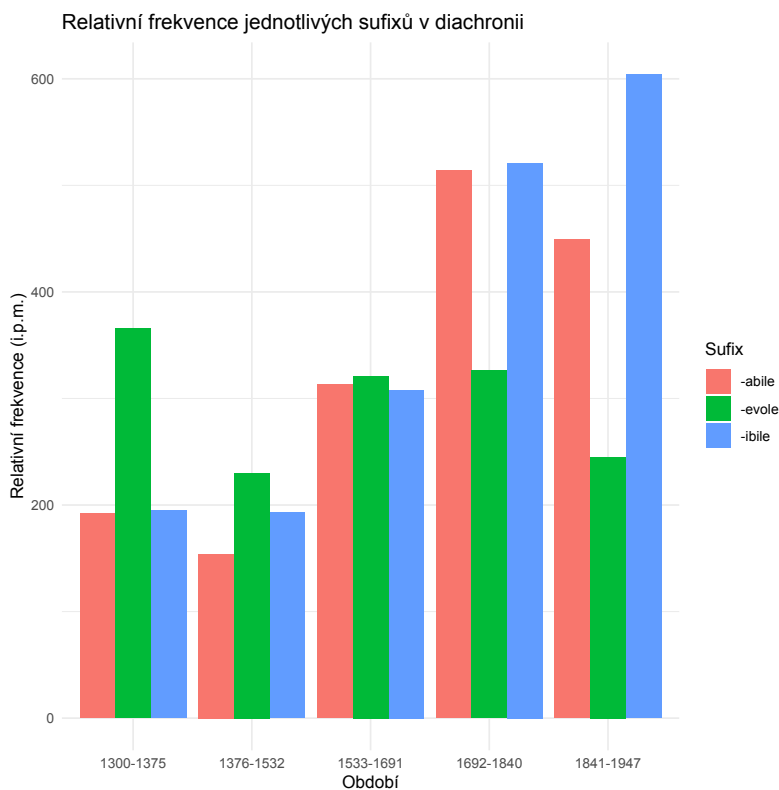
Nyní se podíváme na popis vzorku a uvedeme k němu základní informace. Z korpusu byla nejprve vybrána všechna adjektiva se sufixy *-evole*, *-abile* a *-ibile*. V Tabulce 1 můžeme vidět, že největší počet adjektiv má sufix *-abile*, o mnoho méně jich je se sufixem *-evole* a nejnižší počet derivací najdeme se sufixem *-ibile*.

Sufix	Počet adjektiv
<i>-abile</i>	548
<i>-evole</i>	358
<i>-ibile</i>	295

Tabulka 1: Počet adjektiv podle sufixu

Všechna tato adjektiva jsme hledali podle příslušných sufixů po zadání dotazu v podobě např. `[word=".*evole"]`. K jednotlivým adjektivům obsahuje výsledná tabulka, kterou dostaneme v rozhraní KonText, jak absolutní frekvenci, tak i tu relativní v jednotkách i.p.m. Tato adjektiva pak mohou být seřazena abecedně nebo podle jejich frekvence, v závislosti na tom, co nás na nich bude zajímat. Prvotní řazení podle abecedy nám posloužilo, abychom sloučili do jednoho typu různé ortografické varianty, jako jsou například *accettevole* / *acettevole* či *abbominevole* / *abhominevole* / *abominevole*.

Jak bylo již řečeno, vycházíme z teze, že sufix *-evole* během vývoje italštiny zaniká a je postupně nahrazován větším využitím sufixů *-abile* a *-ibile*. Lze to částečně vidět na relativních frekvencích adjektiv s jednotlivými sufixy, které zachycuje Obr. 1.

Obrázek 1: Relativní frekvence sufixů v diachronii

Na tomto sloupcovém grafu vidíme relativní frekvence jednotlivých sufixů v diachronii. U každého období najdeme tři sloupce. Každý z nich zastupuje jeden sufix. U prvního období (1300-1375) vidíme, že *-evole* svým užitím naprosto převažovalo nad ostatními zkoumanými sufixy, v následujícím období (mezi lety 1376-1532) pak došlo k výraznému poklesu četnosti *-evole*, přestože se relativní frekvence jeho konkurenčních sufixů nezvýšila, ba naopak. Ve třetím období (1533-1691) se zvýšila frekvence u všech těchto sufixů a *-evole* měl už pouze mírný náskok. V dalším období (1692-1840) se četnost užití sufixů *-abile* a *-ibile* rapidně zvýšila, přičemž relativní frekvence *-evole* se výrazně neměnila. Nakonec v posledním období (mezi 1841-1947) již s přehledem převyšuje ostatní sufixy právě *-ibile*. Celkově tedy vidíme, že se produktivita (zde nepřímou pojímaná jako relativní frekvence) *-evole* snižovala, zatímco sufixy *-abile* a *-ibile* se stávaly stále produktivnějšími.

Jelikož seznamy všech získaných adjektiv obsahovaly i taková, která měla také jinou než slovesnou bázi, jako například *amichevole*, *carrozzabile* či *tascabile*, a protože se budeme dále soustředit pouze na deverbální adjektiva, je potřeba taková adjektiva oddělit od ostatních. Abych se ujistila, že taková slova jsou opravdu deverbálního původu, vyhledala jsem si etymologii každého z nich v slovnících dostupných online

jako je *Treccani*, *De Mauro* a *Vocabolario Etimologico della Lingua Italiana*. U některých těchto bází je možné, že se jedná o vznik ze slovesa, které je samo derivátem z podstatného jména na sloveso a až následně z něj vzniká adjektivum, proto může být na první pohled jejich původ sporný. Takový proces vývoje uvádí i Tekavčić, jak je popsáno v předchozí kapitole.

Potom, co byla oddělena adjektiva s jinými bázemi a zbyla pouze ta deverbální, bylo třeba se zamyslet nad dalšími kroky. Způsob, jakým nejlépe identifikovat rozdíl mezi jednotlivými sufixy je najít mezi nimi takové dvojice, které mají jiný sufix a stejné báze sloveso. Těmto dvojicím bude věnována kapitola 6, která bude obsahovat jak jejich analýzu, tak shrnutí výsledků tohoto výzkumu.

5.2 Diachronní analýza adjektiv se sufixem *-evole*

Nyní se ve stručnosti podíváme na sufix *-evole* v diachronii. Korpus obsahuje dohromady 9 703 výskytů adjektiv s *-evole*. Ta s nejvyšší frekvencí jsou *piacevole* (1091 výskytů), *ragionevole* (708 výskytů) a *convenevole* (513 výskytů).

Z minulé kapitoly víme, že tento sufix vznikl ze sufixu *-bilis* a že je možné ho připojit jak ke slovesům, tak k podstatným jménům. To potvrzují také data z korpusu, v němž můžeme najít některá denominální adjektiva jako *amorevole* či *passionevole*.

Suffix *-evole* byl tedy v minulosti populární, jakožto lidová forma sufixu, ze kterého se vyvinul. Tento fakt lze vidět i na výše zmíněném grafu. Podle jeho relativní frekvence vidíme, že nikdy nedosáhl takové produktivity právě jako v prvním období s relativní frekvencí 365,92 i.p.m. V souvislosti se stoupající frekvencí sufixu *-bile* začínají být během vývoje italštiny některá adjektiva s *-evole* zastaralá a zbytečná. Taková adjektiva uvidíme v analýze dvojice se stejným báze slovesem. Nicméně celý tento proces nahrazování sufixu *-evole* sufixem *-bile* vedl k dnešnímu stavu, kdy o sufixu *-evole* mluvíme jako o neproduktivním v moderní italštině.

5.3 Diachronní analýza adjektiv se sufixem *-bile*

Nelze vynechat ani analýzu sufixu *-bile* z diachronního pohledu. I v této podkapitole se zaměříme jen na stručný přehled, zatímco detailnější analýza včetně konkrétních adjektiv je ponechána do příští podkapitoly.

Již jsme si tedy řekli, že sufix *-bile* se vyskytuje ve dvou alomorfních variantách, které se vyvinuly z latinských *-abilis* a *-ibilis*. Víme také, že ve druhém období obě varianty začaly svou produktivitou dohánět sufix *-evole*. Jejich frekvence pak dále

stoupala a nyní je sufix *-bile* obecně jeden z nejproduktivnějších sufixů v rámci italské slovtvorby.

V korpusu najdeme celkem 11 191 výskytů adjektiv s tímto sufixem. Mezi ta nejčastěji zaznamenaná patří *mirabile* (983 výskytů), *notabile* (435 výskytů) a *amabile* (také 435 výskytů). Co se týče *-ibile*, setkáme se s 12 645 výskyty, přičemž z toho ta nejvíce užívaná jsou *possibile* (3 677 výskytů), poté jeho záporná varianta *impossibile* (2 131 výskytů) a nakonec *terribile* (1 181 výskytů).

Výběr sloves u těchto sufixů záleží na slovesných třídách, v čemž se navzájem doplňují, jak je dáno i u jejich latinských předků *-abilis* a *-ibilis*. Zajímavým úkazem jsou dvojice mezi *-abile* a *-ibile*, které lze ve zkoumaných datech najít. Ať už se jedná o *fallabile* a *fallibile*. či *passabile* a *passibile*. Tyto dvojice vypadají na první pohled jako deriváty se stejnými slovesnými bázemi, ale jinými alomorfy sufixu *-bile*, což by ale nedávalo dobrý smysl. A je pravdou, že jedna z dvojic pochází ze zcela odlišných sloves: *passabile* *passare* a *passibile* *patire*. Bází *fallabile* je sloveso *fallare* (selhat), které je v moderní italštině zastaralé. *Fallire*, které je bází adjektiva *fallibile*, neslo trochu jiný význam než dnes, a tím bylo „klamat“. Po tom, co toto sloveso tedy prošlo lexikalizací a změnilo svůj význam, pravděpodobně vytlačilo staroitalské *fallare*. Takový vývoj lze vidět i u příslušných adjektiv, jelikož *fallabile* najdeme pouze jednou v prvním období a *fallibile* celkem osmkrát.

6 Dvojice adjektiv se stejnou slovesnouází

Tato kapitola se soustředí na analýzu jednotlivých dvojic, které mají stejné báze sloveso. Podíváme se, v jakých obdobích se každé adjektivum vyskytuje a s jakou četností. Důležité budou významové rozdíly v rámci těchto dvojic, jež budou patrné z jejich užití v kontextu. Všechny tyto informace nám pomohou pochopit tendence, díky kterým mohlo probíhat nahrazování sufixu *-evole* sufixem *-bile*. Zajímavým aspektem bude zachování některých adjektiv s *-evole*. Některá z nich budou mít dokonce vyšší frekvenci než jejich protějšky s *-bile*. Podíváme se, co na tento jev mohlo mít vliv. Budeme si také všimnout různých kombinací adjektiv se záporom či prefixy.

Takových tzv. překryvů bylo nalezeno celkem 43. Nejvíce takových dvojic lze vidět mezi sufixy *-evole* a *-abile*, a to 35. Méně překryvů najdeme mezi sufixy *-evole* a *-ibile*, jichž napočítáme 8.

Na základě etymologie jsem ze seznamu překryvů odstranila i dvojici, která ukazovala na překryv mezi sufixy *-evole* a *-ibile*. Tou je *dicevole* – *dicibile*. Logické z hlediska moderní italštiny bylo hledat jejich bázi ve slovesu *dire*, což by ovšem byla pravda jen z poloviny, u adjektiva *dicibile*. *Dicevole* je totiž derivováno ze slovesa *decere*, které nese význam *essere conveniente*. *Dicibile* tedy podle základního významu sufixu *-bile*, lze přeformulovat jako „che può essere detto“. *Dicevole* znamená „che è conveniente“.

V následujících podkapitolách se podíváme na obě skupiny blíže.

6.1 Skupina dvojic adjektiv na *-evole/-abile*

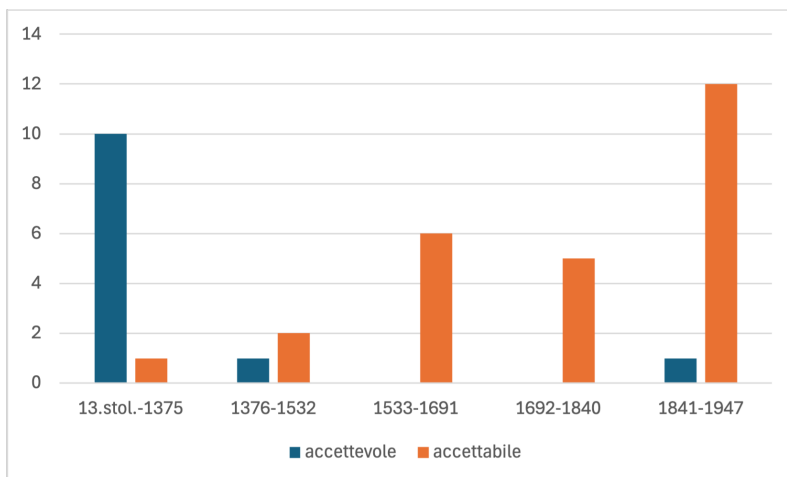
V této podkapitole se budeme soustředit na dvojice adjektiv se sufixy *-evole* a *-abile*, které mají stejnou bázi. Jedná se tedy o dvojice, v nichž jsou báze slovesa 1. třídy končící na *-are*. Tyto dvojice jsou analyzovány v abecedním pořadí. V této sekci najdeme celkem 35 takovýchto překryvů.

Dvojice přídavných jmen *abominevole* a *abominabile* vznikla ze slovesa *abominare*. Data z korpusu ukazují na mnohem více výskytů prvního z nich, napočítáme jich 104. *Abominevole* se poprvé objevuje v *Ammaestramenti degli antichi* ze 14. století a jeho frekvence postupně klesá. Frekvence *abominabile* je nižší a také klesá. Výskytů je doloženo pouze 13. Jeho první výskyt doložený v korpusu CODIT nalezneme v Boccacciově díle *Esposizioni sopra la Comedia di Dante* z roku 1373, v tom období se objevuje pouze jednou a v dalších obdobích výskytů přibývá, ale ne nijak výraz, až nakonec není v posledním období zaregistrováno vůbec. Jejich význam

se nijak zvlášť neliší, můžeme mluvit o synonymech, jak se můžeme přesvědčit v následujících větách. Jen pro přehlednost doplníme, že všechny následující příklady budou vždy uváděny v kurzívě s relevantním úryvkem v textu a s příslušným adjektivem (s proložením tučným písmem), v závorce s odkazem na text, z něhož pochází. V hranatých závorkách pak uvádíme český pracovní překlad.

- (1) *per ciò che il peccato della carne è naturale, quantunque **abominevole** e dannevole sia e cagione di molti mali* (Esposizioni sopra la Comedia di Dante, 1373) [protože hřích těla je přirozený, třebaže je ohavný a škodlivý a příčinou mnoha zla]
- (2) *Amor venale, amor servo de l'oro è il maggior mostro ed il più **abominabile** e il più sozzo* (Aminta, Torquato Tasso, 1580) [Prodejná láska, láska sloužící za zlato je největší bestie a nejodpornější a nejšpinavější]

Druhým překryvem mezi adjektivy jsou *accettevole* a *accettabile*, se slovesnouází *accettare*. V případě *accettevole* se frekvence výskytů snižuje, v některých obdobích dokonce naprosto chybí. V prvním období je frekvence 10 výskytů, a poté klesá, ve druhém a pátém najdeme v každém už jen po jednom výskytu. Dohromady jich je tedy 12. Naopak frekvence derivátu *accettabile* se zvyšuje od nejstaršího po páté období. Najdeme jej v korpusu celkem 26krát. Pro přehlednost bude nejlepší si tyto informace zobrazit v podobě grafu 2.

Obrázek 2: Absolutní frekvence adjektiv *accettevole* a *accettabile* v diachronii

Na grafu jasně vidíme, že v prvním období se vyskytují obě zmíněná adjektiva, přičemž *accettevole* značně převažuje. Od druhého období nabírá na síle *accettabile* a setkáme se s ním vícekrát. Ve třetím a čtvrtém období nenalezneme *accettevole*

vůbec. To ale neznamená, že mizí úplně, jak můžeme vidět z jednoho výskytu v pátém období. Nicméně rozdíl mezi *accettevole* a *accettabile* je v pátém období stále velký a nic nemění na tom, že sufix *-abile* zde vede.

Zajímavostí je, že se dokonce obě tato adjektiva objevují ve stejném díle. Jedná se o *Elementi di scienze politiche* (1896-1923), tedy z díla napsaného právě v pátém období, jehož autorem je Gaetano Mosca. Odtud jsem také čerpala příklady užití zasazené do kontextu, ze kterých plyne, že význam je stejný.

- (3) *ci pare un concetto ovvio ed **accettevole** questo* [tento koncept nám připadá očividný a přijatelný]
- (4) *Questa opinione, superficialmente considerata, è senza dubbio per diversi lati **accettabile**.* [Tento názor, zvažován povrchně, je bez pochyby ze všech stran přijatelný.]

Adoperevole a *adoperabile* jsou dalšími takovými adjektivy, která sdílejí stejnou slovesnou bázi. V jejich případě je jí sloveso *adoperare*. Obě tato adjektiva mají velmi nízkou frekvenci. V korpusu se objevují pouze jednou. *Adoperabile* je v korpusu zaregistrováno z díla, jež bylo publikováno o více než sto let později než dílo obsahující *adoperevole*. Tato adjektiva se také svým významem shodují.

- (5) *dimodochè i sommi ingegni possano avere uno stromento che renderanno perfetto, ma che pure hanno trovato **adoperevole*** (Fermo e Lucia, Alessandro Manzoni, 1821) [tak, aby největší myslitelé mohli mít nástroj, který učiní dokonalým, ale který také shledají použitelným]
- (6) *In affari la teoria è utilissima, ma è **adoperabile** solo quando l'affare è stato liquidato.* (La coscienza di Zeno di Italo Svevo, 1923) [Při obchodování je tato teorie velice užitečná, ale je použitelná jen v případě, že byl obchod již uzavřen.]

Ammirevole a *ammirabile* se také ve své bázi překrývají. Jejich bazovým slovesem je tranzitivní sloveso *ammirare*. *Ammirevole* je dle korpusu doloženo až posledních dvou obdobích, a to se 4 výskyty. Tento jev je poněkud neobvyklý, protože ve většině případů se setkáme s tím, se adjektiva s *-evole* užívala už od prvního či druhého období a adjektiva s *-bile* vznikala ve stejném období nebo později. *Ammirabile* se vyskytuje již od nejstaršího období a má také mnohem vyšší frekvenci než *ammirevole*, celkem 159 výskytů, s mírně kolísavou, ale vesměs stoupající tendencí. Na základě níže uvedených příkladů, můžeme tvrdit, že tato dvojice má stejný význam.

- (7) *Ma è fuori di dubbio che questa semplicità istintiva, **ammirevole**, incomprendibile oggi, portata incoscientemente nella vita [...] (Novale, Federigo Tozzi, 1925) [Ale je zcela mimo pochybnost, že tato instinktivní jednoduchost, obdivuhodná, dnes nepochopitelná, v životě nesena nevědomky]*
- (8) *Ora veggiamo ciò che del liono ci fu narrato in una brevissima ma nel vero **ammirabile** istorietta. (Novelle, Matteo Bandello, 1554-1573) [Nyní se podívejme na to, co bylo vypravováno o lvu ve velmi krátkém, ale opravdu obdivuhodném příběhu.]*

Pokračujeme dvojicí *cantevole* a *cantabile* derivovaných ze slovesa *cantare*. Z dat v korpusu lze vyčíst, že *cantevole* najdeme doložené pouze jednou, a to prvním obdobím. Konkrétněji mezi lety 1220 a 1295, kdy žil Brunetto Latini, autor dokumentu, jenž obsahuje tento výskyt. Pozdější je pak jediný výskyt adjektiva *cantabile*, který je datován mezi lety 1771-1796. V tomto kontextu je ovšem přídavné jméno *cantabile* použito jako substantivum, což lze rozeznat díky přítomnosti určitého členu *il*. *Cantabile* samo o sobě nese význam něčeho, co je možné zazpívat. Do češtiny jej můžem přeložit jako “zpevně” či “zpeřavě”. Tento výraz je poměrně běžný dodnes v hudebním průmyslu. Používá se jeho italská verze v různých jazycích. Jelikož je zde ale substantizován jedná se o popis toho, jak se má určitá část zpívat a může tak být určena pro konkrétní hlasový rozsah. Jde tedy o proces lexikalizace, bez kterého by tato adjektiva měla pravděpodobně stejný význam, nicméně u této dvojice není tak zásadní určení významových rozdílů, právě kvůli nízké frekvenci, která se navíc v diachronii nijak nemění.

- (9) *La voce di quegli che parla dee essere dolce, non contendente e non **cantevole** (Fiore di filosofi, Brunetto Latini, XIII) [Hlas toho, kdo mluví, musí být sladký, ne soupeřící a ne zpěřavý]*
- (10) *Nell'angustia, in cui vi rispondo, non ho tempo di trascriver nulla; ma col venturo ordinario manderò tutto il **cantabile** della prima parte tanto pei tre cantanti principali (Epistolario, Vincenzo Monti, 1771-1796) [V úzkosti, v níž vám odpovídám, nemám čas cokoli přepisovat, ale příště vám pošlu celé *cantabile* první části pro tři hlavní zpěřavky]*

Další dvojicí jsou výrazy *commendevole* a *commendabile* vzniklé ze slovesa *commendare*. Korpus zaznamenává méně výskytů, celkem 7, u adjektiva *commendevole*, přestože jeho užití má stoupavou tendenci. Naopak u *commendabile* je registrováno 25 výskytů, avšak použití klesá a v pátém období pak úplně mizí. Opět tedy mají

opačný vývoj než většina dvojic se stejnouází. Zvláště proto, že nesou stejný význam, jak se můžeme přesvědčit na příkladech.

- (11) *Quel che è maggiormente **commendevole** negli ordini romani è la perpetuità del senato.* (Platone in Italia di Vincenzo Cuoco, 1806) [To, co je na římských zřízeních nejvíce chvályhodné, je věčnost senátu.]
- (12) *Tra tutte le virtù che ogni uomo rendono **commendabile*** (Novelle di Matteo Bandello, 1554-73) [Ze všech ctností, které činí každého člověka chválihodným]

Nyní se podíváme na adjektiva *comportevole* a *comportabile*. Bázovým slovesem je u nich sloveso *comportare*. Nesou význam, který se dá parafrázovat jako „che si può supportare“, česky bychom tedy mohli říci „snesitelný“. V korpusu je *comportevole* zaznamenáno pouze dvakrát, ve třetím a čtvrtém období. *Comportabile* je o něco častější s frekvencí 26 výskytů. Nalezneme jej ve všech obdobích, přitom nejméně v prvním (1 výskyt) a nejvíce v předposledním (13 výskytů).

- (13) *come si finge d'Achille e di Ruggiero, sarebbe più **comportevole**: però che il bue è animale servile* (Lettere, Torquato Tasso, XVI) [jak se to líčí u Achilla a Ruggiera, bylo by to snesitelnější: neboť vůl je zvíře služební]
- (14) *la povertà era per lui male **comportabile** e riparabile* (L'esclusa, Luigi Pirandello, 1901) [chudoba byla pro něj těžko snesitelná a napravitelná]

Jak *conformevole*, tak *conformabile* lze najít pouze v jednom z období zahrnutých v korpusu. Jejichází je sloveso *conformare*. Adjektivum *conformevole* se vyskytuje 5krát, a to pouze v prvním období. *Conformabile* pak nalezneme také 5krát, ale v období čtvrtém. Jejich frekvence je tedy stejná. Jejich význam se jistým způsobem liší, což si můžeme ověřit na příkladech zasazených do kontextu.

- (15) *appetere maggiore vendetta che non è **conformevole** alla ingiuria, ch'ello reputa avere ricevuta* (Commento alla Commedia di Dante Alighieri, Jacopo della Lana, 1324-1328) [požadovat větší pomstu, než jaká je odpovídající urážce, které se mu podle něj dostalo]
- (16) *La natura è infinitamente e diversissimamente **conformabile** tutta quanta.* (Zibaldone, Giacomo Leopardi, 1832) [Příroda je ve své úplnosti nekonečně a naprosto různorodě přizpůsobivá.]

V korpusu se objevují i jejich záporné varianty s prefixem *in-*, *incomportevole* a *incomportabile*. První z nich je použito pouze jednou ve čtvrtém období. *Incomportabile* najdeme v dokumentech ze všech období, přičemž bylo nejvíce používáno v tom nejstarším s 11 výskyty, dohromady je frekvence 26 výskytů. Vidíme tedy, že u této skupiny jsou častější adjektiva se sufixem *-bile*.

Také adjektiva *considerevole* a *considerabile* mají společnou bázi, kterou je sloveso *considerare*. Obě jsou poměrně hojně užívána. Vyskytují se především ve smyslu "značný", přesněji tedy něco, co je vhodné zvážit a vzít v potaz. Frekvence slova *considerevole* činí 53 výskytů, ve čtvrtém jich můžeme objevit 16 a pátém období 37. Z toho vyplývá, že se podle korpusu začalo používat později (ve srovnání s většinou adjektiv s *-evole*) a tendence užití stoupá. Převažují zejména vědecké texty. *Considerabile* s frekvencí 128 výskytů najdeme v podledních třech obdobích, a to zejména ve čtvrtém s 90 výskyty, v pátém bylo ale užito jen 9krát. I toto adjektivum bývá použito zejména ve vědeckých textech.

- (17) *cioè la coltivazione libera della terra fatta da ciascuna famiglia, indipendentemente e talora a **considerevole** distanza dalle altre* (Il materialismo storico e la sociologia generale, Alfonso Asturaro, 1903) [neboli volné obdělávání půdy každou rodinou, nezávisle na ostatních a někdy i značnou vzdálenost od ostatních]
- (18) *La scienza fa un progresso **considerabile** quando arriva a render chiara, fissa, e distinta dall'altre un'idea elementare.* (Zibaldone, Giacomo Leopardi, 1832) [Věda dělá značný pokrok, když se jí podaří ujasnit, upevnit a odlišit základní myšlenku od ostatních.]

Také *consumevole* a *consumabile* sdílí bázi, a to tranzitivní sloveso *consumare*. Obě mají velice nízkou frekvenci. *Consumevole* najdeme v korpusu CODIT pouze jednou v prvním, nejstarším období. *Consumabile* se v něm pak objevuje dvakrát, jednou v prvním a poté až v posledním období. Nad oběma pak tedy převažuje *consumabile* v negativní formě, tedy s prefixem *in-*, neboli *inconsumabile*. Toto adjektivum se vyskytuje v korpusu 3krát, jednou v prvním a dvakrát v posledním období, což koresponduje s užitím *consumabile*. Podívejme se na ně v kontextu, kde mezi *consumevole* a *consumabile* není rozdíl ve vyjádření pasivity. Jedná se spíše o změnu významu na základě kontextu. *Consumevole* je použito ve smyslu "pomíjivý" či "podléhající opotřebení". *Consumabile* v příkladové větě znamená vyloženě něco, co lze spotřebovat s ohledem na kvantitu.

- (19) *Cioè **consumevole** od arida, senza ogni umido vivificativo di calore naturale* (Commento alla Commedia di Dante Alighieri, 1324-1328) [Neboli pomíjívá či vyprahlá, bez životodárné vláhy přirozeného tepla.]
- (20) *non però in quantitate, ma pur in qualitate, sì ch'è meno vaporabile e **consumabile**.* (Convivio, Dante Alighieri, 1304-07) [ne však co do množství, ale co do kvality, takže je méně odpařitelná a spotřebovatelná.]
- (21) *Quei cinquanta ducati mi parevano una ricchezza **inconsumabile*** (La giovinezza, Francesco De Sanctis, 1889) [Těch čtyřicet dukátů mi připadalo jako nespoteřbitelné bohatství]

Dannevole a *dannabile* vznikla ze slovesa *dannare* (latinské *damnare*). Toto sloveso samotné je podle etymologického slovníku derivací z podstatného jména *damnum* neboli dnešní *danno*. V moderním jazyce se používá spíše sloveso *condannare*, přičemž *dannare* se hodí do poetického stylu a popisuje věčné zatracení. Jedná se tedy o derivaci o třech stupních, kterou popsal Tekavčič a byla vysvětlena v předchozí kapitole. *Dannevole* se vyskytuje pouze v nejstarším období, celkem 8krát. *Dannabile* také postupně vymizelo, protože se nachází v korpusu pouze 15krát v prvních třech obdobích. V následujících příkladech mají tato adjektiva význam českého adjektiva “zatraceníhodný” či “zavrženíhodný”. Jedná se tedy v obou případech o význam pasivní.

- (22) *di quante ruine et estermministrazioni questa **dannevole** passione è stata cagione!* (Corbaccio, Giovanni Boccaccio, 1354-55) [kolika zkázám a vyhubení byla důvodem tato zatraceníhodná vášeň!]
- (23) *La ambizione non è **dannabile**, né da vituperare quello ambizioso che ha appetito d'aver gloria co' mezzi onesti e onorevoli* (Ricordi, Francesco Guicciardini, 1530) [Ctižádost není zavrženíhodná, ani ten, kterému se zalíbilo být slavným skrze čestné a poctivé prostředky nemá být haněn]

Další dvojicí je *deplorable* a *deplorabile*. Slovesnou bází je u nich sloveso *deplorare*. *Deplorable* bylo jednou užito v nejstarším období, a poté až v tom posledním, ve němž najdeme také jeho největší výskyt (11). Celkem je tedy výskytů 12. Naopak adjektivum *deplorabile* nalezneme ve všech dobách, kromě posledního období, s největším užitím mezi lety 1692 a 1840. Jeho celková frekvence je 51 výskytů. Podívejme se na jejich význam v kontextu, který se ani zde neliší.

- (24) *Il vizio è specialmente **deplorable** in uomo di valore.* (Rime, Guittone d'Arezzo, 1294) [Neřest je obzvláště politováníhodná u váženého člověka.]

- (25) *è un effetto, e un doloroso, **deplorabile**, funesto, acerbo, accumulate quanti epiteti vorrete* (Fermo e Lucia, Alessandro Manzoni, 1821) [je to následek, a bolestivý, politováníhodný, neblahý, trpký, nashromážděte si adjektiv, kolik chcete]

Dilettevole a *dilettabile* vznikla ze slovesa *dilettare* neboli latinské *delectare*. V korpusu najdeme i *delectare – delectabile*, *delettevole – delettabile* a *diletabile*. *Dilettevole* je dle dat z korpusu hojně užívaným adjetivem, a to ve všech zmíněných obdobích. Vrcholu dosahuje v období druhém (101 výskytů), a poté jeho frekvence postupně klesá. Dohromady zde mluvíme 308 výskytech. Adjetivum *dilettabile* korpus zaznamenává pouze jednou, a to ve druhém období. Významem se od sebe mírně liší podobně jako *agevole – agibile*. Nejde tedy o významovou změnu v rámci pasivity, obě adjektiva totiž pasivní jsou. Spíše se tedy jedná jemný významový posun.

- (26) *E molto piaciutoli la novella, disse a l'autore che per la via che andar denno a Rezzo, ordini qualche bella e **dilettevole** novella.* (Novelle, Giovanni Serca-mbi, XIV) [A jelikož se mu ta povídka tuze líbila, řekl autorovi, aby po cestě, kterou mají ujít do Rezza, připravil nějakou pěknou a zábavnou povídku.]
- (27) *e quello fare con **dilettabile** apparenza e amena esistenza, secondo la ragione dell'architettura* (Trattato di architettura civile e militare, Francesco di Giorgio Martini, 1478-81) [a to dělat s příjemným vzhledem a krásným soužitím, podle principů architektury]

Slovesnou bází *dimentichevole* a *dimenticabile* je samozřejmě sloveso *dimenticare*. Obě tato adjektiva mají velmi nízkou frekvenci: *dimentichevole* – 2 výskyty, *dimenticabile* – 1 výskyt. Jejich významy nejsou totožné, jak je demonstrováno na příkladech níže. Na adjektivu *dimenticabile* je zajímavý fakt, že se pojí se záporem. Buď se zápornou částicí *non* nebo s prefixem *in-*. Tak vzniká *indimenticabile*, jež lze v korpusu najít 19krát.

- (28) *Non dee l'uomo essere uditore **dimentichevole**.* (Ammaestramenti degli antichi, Bartolomeo da San Concordio, XIV) [Člověk nesmí být zapomnětlivým posluchačem.]
- (29) *ogni volta che lo consideriamo esso richiama a noi la memoria di quell'uomo non facilmente **dimenticabile**, che fu Quintino Sella* (La vita sul pianeta Marte, Giovanni Virginio Schiaparelli, 1895) [pokaždé, když na to pomyslíme, vzbudí to v nás myšlenku na toho tak nesnadno zapomenutelného muže, kterým byl Quintino Sella]

- (30) *Egli ancóra udiva la voce di lei, l'indimenticabile voce.* (Il piacere, Gabriele D'annunzio, 1889) [Ještě slyšel její hlas, nezapomenutelný hlas.]

Vidíme tedy, že adjektivum s *-evole* zde nevyjadřuje pasivitu popisovaného substantiva. “Posluchač může zapomenout.” Má tedy tu schopnost zapomenout. Zatímco *dimenticabile* zde vyjadřuje pasivum. “Quintino Stella nemůže být zapomenut.”

Další dvojicí jsou adjektiva *discernevole* a *discernibile*. Jejich bází je sloveso *discernere*. *Discernevole* se vyskytuje v prvních dvou obdobích, dohromady dvakrát. *Discernibile* pak v posledních dvou obdobích, celkem 5krát.

- (31) *secondo il costume greco, vagamente dipinto v'havea, et molto studio in sé di maestra mano et d'occhio discernevole dimostrava* (Asolani, Pietro Bembo, 1502) [podle řeckého zvyku ji zběžně namaloval a ukázalo se na tom spoustu umu mistrovské ruky a bystrého oka]
- (32) *quel miserabile odore esterno non rimane più discernibile di quel che la dolcezza dell'acqua* (Lettere odorose, Lorenzo Magalotti, 1693-1705) [ten mizerný vnější zápach nezůstává o nic více rozeznatelný než sladkost vody]

Na těchto příkladech vidíme ten samý úkaz jako u předchozího překryvu. Sufix *-evole* zde opět neneser pasivní význam, na rozdíl od *-ibile*. Oko mistra v příkladu 31 dokáže rozeznat tvary, barvy atd. Ve větě 32 může být rozeznán zápach.

Společnou bázi najdeme i u derivátů *dispregevole* a *dispregiabile*, kterou je *dispregiare*. U těchto adjektiv vidíme prefix *dis-*, což napovídá tomu, že by měla existovat také adjektiva bez tohoto prefixu. Ano, opravdu můžeme (i v korpusu) najít přídavná jména *pregevole* a *pregiabile*, nicméně do seznamu překryvů jsem je nezařadila z důvodu etymologie. Vyvinula se totiž z podstatného jména *pregio* (*prezzo*), tudíž nejsou deverbální. Z toho samého substantiva bylo derivováno sloveso *dispregiare*, ze kterého se poté vyvinula adjektiva *dispregevole* a *dispregiabile*. *Dispregevole* má frekvenci 9 výskytů, objevuje se v posledním třech obdobích. Vrcholu dosahuje v období čtvrtém a nakonec opět jeho užití upadá. Užívá se ve významu “opovrženímhodný”, tedy ve významu pasivním.

- (33) *non gli quieta l' animo, anzi lo fa dispregevole ai patrizi intarlati dal lusso e dall'ignavia, e ridicolo ai popolani.* (Epistolario, Giuseppe Giusti, 1859) [jeho duši to neuklidňuje, spíše ho to činí opovrženímhodným pro patricije ponořené do přepychu a lenosti a směšným pro prosté lidi.]

Dispregiabile má ještě nižší frekvenci, a to pouze o 3 výskytech, přičemž všechny najdeme v rámci čtvrtého období. Vidíme tedy, že obě adjektiva jsou nejvíc užívána

právě v tu dobu, v letech 1692-1840. *Dispregiabile* nalezneme v korpusu pouze v kombinaci se záporem *non*, který tak posouvá význam zpět k pozitivní konotaci. *Non dispregiabile* tedy ve všech kontextech v korpusu značí něco cenného, nebo něco co má být bráno v úvahu, díky své kvalitě či kvantitě.

- (34) *senza contarne altri ottomila, che spesi nel mio frugale mantenimento, in una non **dispregiabile** collezione di libri ed in limosine da me fatte.* (Memorie, Lorenzo Da Ponte, 1749) [aniž bych jich počítal dalších osm tisíc, které jsem utratil za svou střídmou výžinu, za cennou sbírku knih a za almužny, které jsem daroval.]

V korpusu lze najít i související adjektiva *disprezzevole* a *disprezzabile*, která nesou stejný význam jako předchozí dvojice a samozřejmě jsou jim blízká i díky svému vzniku. Jejich společnou bází je sloveso *disprezzare*, což je pozdější varianta *dispregiare*. První z těchto dvou přídatných jmen je zaznamenáno jen dvakrát, tedy jednou v prvním a jednou v posledním období.

- (35) *Indarno il mondo vorrebbe farmiti credere **disprezzevole**, indarno lo vorresti tu stessa.* (Fosca, Iginio Ugo Tarchetti, 1869) [Marně by svět mohl chtít, abych věřil, že jsi opovrženihodná, marně bys to chtěla ty sama.]

Forma adjektiva se sufixem *-bile* je častější, o celkové frekvenci 15 výskytů. *Disprezzabile* lze najít v textech ze všech období, s výjimkou prvního. V deseti případech jej v kontextu přechází částice *non*.

- (36) *Si tratta sempre di baccalà, quindi non vi aspettate gran belle cose; però, preparato in questa maniera sarà meno **disprezzabile** del precedente.* (La scienza in cucina e l'arte di mangiar bene, Pellegrino Artusi, 1891) [Stále se jedná o tresku, takže nečekejte velké věci, ale připravená na tento způsob bude méně opovrženihodná než ta předchozí.]

Pokud porovnáme podlední dvě dvojice (*dispregevole* – *dispregiabile* a *diprezzevole* – *disprezzabile*), uvidíme u první z nich převahu adjektiva se sufixem *-evole* a u druhé naopak převažuje adjektivum se sufixem *-bile*. Vliv na tento jev má s největší pravděpodobností zápor. Významy jsou totiž u těchto dvojic stejné. Je důležité ovšem zdůraznit, že *dispregiabile* se objevuje pouze v záporu jako *non dispregiabile*. Dává tím tak větší prostor užití adjektiva *dispregevole*, které lze použít (a také je většinou použito) v kladné větě. *Disprezzabile* se nemusí nutně kombinovat se záporem, a proto není tolik potřeba užití jeho protějšku s *-evole*.

Překryv vykazují také přídavná jména *durevole* a *durabile*, která jsou užitá ve všech obdobích zahrnutých do korpusu a vycházejí ze slovesa *durare*. V případě *durevole* se jedná o 165 výskytů. *Durabile* pak načítáme 67 výskytů. Oba z nich najdeme ve všech obdobích. V kontextu jsou potom užitá tímto způsobem:

- (37) *Forse gli stessi pacifici regnanti italiani, che nulla bramano più che il riposo, che non avrebbero nè causa di eccitar discordie nè mezzi per sostenere una guerra **durevole**?* (Agl'italiani. Orazione in occasione della liberazione del Piceno, Giacomo Leopardi, 1815) [Možná ti samí mírumilovní italští vládci, kteří si nepřejí než odpočinek, kteří by neměli ani důvod k podněcování svárů, ani prostředky k vedení dlouhotrvající války?]
- (38) *fondata la libertà della città, stabilita la forma laudabile e **durabile** della repubblica.* (Storia d'Italia, Francesco Guicciardini, 1561) [zřízena svoboda města, ustanovena chvályhodná a trvalá podoba republiky.]

V těchto příkladových větách lze zaznamenat mírný rozdíl v jejich významu. Zatímco *durevole* lze přeložit jako “dlouhotrvající”, *durabile* je lépe vyjádřeno adjektivem “trvalý” (*trvalá podoba republiky*) a jde o to, že má nejen trvat dlouho, ale má být také odolná.

Girevole a *girabile* jsou deriváty slovesa *girare*. *Girevole* s 6 výskyty má vyšší frekvenci než *girabile*, které najdeme v korpusu pouze 3krát ve třetím období. S druhým z nich se můžeme setkat také pouze ve třetím období. Opět u nich uvidíme rozdíl ve významu, co se týče pasivity. Sufix *-evole* připisuje možnost vykonávat činnost, zde tedy schopnost se otáčet. Zatímco sufix *-bile* značí pasivní rod. Pojďme se přesvědčit, zda tomu tak je i v následujících úryvcích.

- (39) *L'asta, che è liberamente **girevole** intorno al suo asse, col suo estremo inferiore fatto a punta smussata poggia nel centro di una così detta rosa de'venti* (Elementi di fisica universale (parte prima), Francesco Regnani, 1863) [Tyč, která je volně otočná kolem své osy, s dolním koncem opatřeným zaobleným hrotem, spočívá ve středu takzvané větrné růže]
- (40) *il nostro istromento **girabile** stia talmente perpendicolare nel secondo luogo* (La nova scientia, Niccolò Tartaglia, 1550) [naše otáčecí zařízení by mělo být v druhém místě zcela volné]

V těchto větách nelze zcela jistě určit, zda se jedná o pasivitu či ne. Adjektivum *girevole* zde spíše značí, že mechanismus, díky němuž má tyč schopnost se otáčet.

Příklad textu s přídavným jménem *girabile* popisuje podobnou situaci, ale jedná se pravděpodobně o to, že zmíněným zařízením lze otáčet.

Adjektiva *immanchevole* a *immancabile* jsou spojením prefixu *in-*, slovesa *man-care* a sufixů *-evole* či *-abile*. *Immanchevole* najdeme v korpusu v dokumentech z posledních dvou období, a to zejména v posledním, mezi lety 1841-1947, dohromady s frekvencí 7 výskytů. *Immancabile* se také vyskytuje v posledních dvou obdobích, se stoupavou tendencí, přičemž se dohromady jedná o 29 výskytů. Podívejme se na příklady užití, na kterých uvidíme, že význam obou slov se nijak výrazně neliší.

- (41) *Ma pronta o tarda, felice od infelice, la giustificazione de' moderati è immanchevole anche in Italia.* (Delle speranze d'Italia, Cesare Balbo, 1845) [Ať je rychlá nebo zpožděná, šťastná či nešťastná, ospravedlnění umírněných je nevyhnutelné i v Itálii.]
- (42) *Egli si è accertato, che questa è il prodotto immancabile, naturale, equivalente dell'azione fisica dell'organo materiale* (La psicologia come scienza positiva, Roberto Ardigò, 1870) [Zjistil, že toto je nevyhnutelný, přirozený a rovnocenný výsledek fyzické činnosti materiálního orgánu]

Překrývání lze najít i u adjektiv *inclinevole* a *inclinabile*, derivovaných od slovesa *inclinare*. Obě mají velmi nízkou frekvenci o jednom či dvou výskytech. Na příkladech uvidíme, jak moc se od sebe liší významově.

- (43) *El secondo amore chiamiamo sempre demonio perché e' pare ch'egli abbia un certo affecto inverso el corpo, col quale egli è inclinevole inverso la provincia inferiore del mondo* (El libro dell'amore, Marsilio Ficino, 1491) [Druhou lásku nazýváme vždy démonem, protože se zdá, že má určitý vliv na tělo, kterým se tak naklání směrem k dolnímu světu]
- (44) *La ragione di che puote essere ed è che ciascuna cosa, da providenza di prima natura impinta, è inclinabile alla sua propia perfezione* (Convivio, Dante Alighieri, 1304-07) [Důvodem toho může být a je, že každá věc, od prvotní přirozené prozřetelnosti vtisknutá, je nakloněna k vlastní dokonalosti]

Inclinevole zde vyjadřuje metaforickou schopnost těla naklánět se (či přiklánět se) na stranu zla, tedy směrem k peklu. U *inclinabile* je výraznější pasivní význam. V obou kontextech se ale jedná o jisté působení zvenku, kvůli kterému k naklonění dochází.

Další pár překryvů tvoří *ingannevole* a *ingannabile*. V tomto případě má daleko vyšší frekvenci první z nich, a to celkem 45 výskytů. Zatímco *ingannabile* je zazname-

náno jen jednou v předposledním období. Přesnější data o výskytech v jednotlivých období si zobrazíme v Tabulce 2:

Období	<i>ingannevole</i>	<i>ingannabile</i>
13.stol.-1375	11	0
1376-1532	7	0
1533-1691	6	0
1692-1840	8	1
1841-1947	13	0

Tabulka 2: Přehled výskytů *ingannevole* a *ingannabile* v jednotlivých obdobích

V Tabulce 2 tedy vidíme, že *ingannabile* je v celém korpusu zaznamenáno pouze jednou a jedná se tedy o tzv. hapax legomena. Dále lze pozorovat, že *ingannevole* je užíváno ve srovnatelné míře v prvním a posledním období.

Tato dvojice adjektiv byla derivována ze slovesa *ingannare*, které vzniklo ze substantiva *inganno*. A stejně tak jako u většiny dvojic vidíme rozdíl v rámci pasivity. *Ingannevole* popisuje to, co má schopnost klamat a *ingannabile* to, co může být oklamáno. Opět tedy platí základní význam “che può essere PP“. Ukažme si to lépe na příkladech, které jsou zde průhlednější než u předchozího překryvu.

- (45) *Saffo ancor nutriva la ingannevole speranza che avesse il garzone fatta qualche richiesta di lei al padre* (Le avventure di Saffo, poetessa di Mitilene, Alessandro Verri, 1782) [Sapfó ještě živila klamnou naději, že učeň za ni požádal otce]
- (46) *L'animo umano è sempre ingannato nelle sue speranze, e sempre ingannabile: sempre deluso dalla speranza* (Zibaldone, Giacomo Leopardi, 1832) [Lidská duše je vždy klamána svými nadějemi a vždy oklamatelná: pokaždé zklamána nadějí]

V obou větách je to právě *speranza che inganna*. Naděje má tu schopnost klamat, je tedy *ingannevole*. Ve druhém příkladu (46) je možné oklamat takovou nadějí lidského ducha. Lidský duch tedy může být oklamán, italsky “può essere ingannato“. Rozdíl mezi pasivním a aktivním rodem je zde očividný.

Irreprovevole a *irreprobabile* jsou adjektiva vzniklá ze slovesa *riprovare* (*riprovare* ve staré italštině a původního latinského *reprobare*) a připojením záporného prefixu *in-* a příslušného sufixu. Takový vývoj také zapříčinil přítomnost rozdílu v

konsonantech předcházejících připojeným sufixům (*irreprovevole reprovare*, *irreprobabile reprobare*). V případě obou adjektiv je zaznamenán jen jeden jediný výskyt. Podívejme se na to, jakým způsobem jsou použita v kontextu.

- (47) *quasi non tornasse a maggior lode di quella virtuosa l'irreprovevole modo ond'ella si conduceva verso sè stessa e verso il marito.* (Margherita Pusterla, Cesare Cantù, 1838) [skoro se zdálo, že neexistuje větší chvála té ctnostné ženy než její bezúhonný způsob, jakým se chovala k sobě i k manželovi.]
- (48) *ho voluto como necessario produrre in mia difesa a questo proposito la irreprobabile autorità del nuovo san Paulo* (Il Novellino, Masuccio Salernitano, 1476) [rozhodl jsem se, že bude nezbytné v mé obraně na tomto místě uvést nezpochybnitelnou autoritu nového Pavla svatého]

V těchto souvislostech mají obě adjektiva význam takový, že popisují to, co se nedá zpochybnit či nemůže podléhat kritice.

Přídavná jména *lamentevole* a *lamentabile* jsou derivacemi ze slovesa *lamentare*. S mnohem častějším *lamentevole* s frekvencí 31 výskytů se setkáme ve všech obdobích. *Lamentabile* se v korpusu objevuje jen 5krát. Aby bylo jednodušší tato data porovnat, můžeme si je opět zobrazit v Tabulce 3, v níž jasně uvidíme koexistenci obou adjektiv.

Období	<i>lamentevole</i>	<i>lamentabile</i>
13.stol.-1375	4	1
1376-1532	5	2
1533-1691	5	0
1692-1840	12	0
1841-1947	5	2

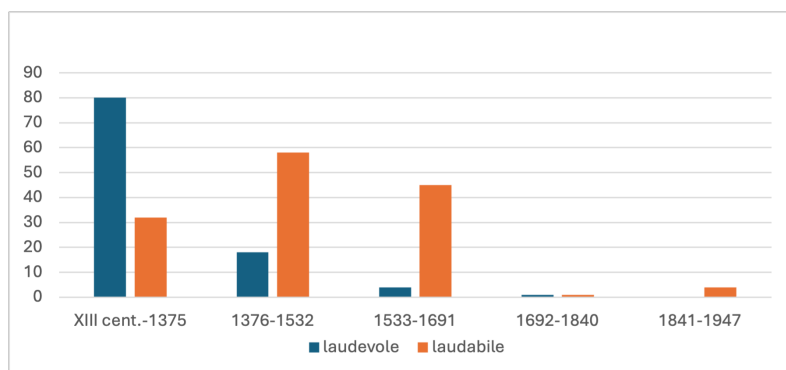
Tabulka 3: Přehled výskytů *lamentevole* a *lamentabile* v jednotlivých obdobích

Mezi těmito adjektivy je opět přítomen rozdíl ve významu z hlediska pasivity. *Lamentevole* (v příkladu 49) popisuje popěvek, který vyvolává žal, tedy aktivně se podílí. Naopak *lamentabile* se objevuje v pasivním smyslu, v tomto kontextu (50) bychom jej mohli přeložit jako politováníhodný.

- (49) *Il loro canto era un fischio lamentevole e pieno di malinconia.* (Fosca, Iginio Ugo, Tarchetti, 1869) [Jejich zpěv byl dojemný hvizd plný melancholie.]

- (50) *In fatto di costanza poi, noi ammirammo quella della nostra impresa d'indipendenza; ma è **lamentabile** l'incostanza de' mezzi tentati.* (Delle speranze d'Italia, Cesare Balbo, 1845) [Pokud jde o vytrvalost, obdivovali jsme naše nezávislé podnikání, ale nestálost pokusů, které byly učiněny, je politováníhodná.]

Dále můžeme v korpusu najít i dvojice adjektiv *laudevole* – *laudabile* a *lodevole* – *lodabile*. Tato lemmata spolu úzce souvisí, právě díky jejich původu. Jejich slovesnou bází je sloveso *lodare*, čili *laudare* v latině. *Laudevole* se objevuje v prvních čtyřech obdobích s nejvyšší frekvencí právě v tom nejstarším (80 výskytů), přičemž celková frekvence je 103 výskytů. *Laudabile* je přítomné ve všech zmíněných dobách a svého vrcholu přitom dosahuje mezi lety 1376-1532 (58 výskytů). Celkem můžeme napočítat 140 výskytů. Objevuje se v kombinaci s prefixy jako *illaudabile* (2 výskyty) a *inlaudabile* (3 výskyty). Povídejme se na absolutní frekvenci v grafu 3, který nám umožní lepší přehled dat.

Obrázek 3: Absolutní frekvence adjektiv *laudevole* a *laudabile* v diachronii

Graf 3 jasně ukazuje dominantní postavení adjektiva *laudevole* v prvním období. Ve druhém období již lze zaznamenat nárůst v počtu výskytů adjektiva *laudabile*, které tak svou frekvencí převažuje nad *laudevole*. *Laudevole* poté postupně zaniká, až nakonec mizí v období pátém. I frekvence *laudevole* je v posledních dvou obdobích velice nízká, ale nemizí úplně.

Dá se říci, že *laudevole* a *laudabile* mají stejný význam, což lze vidět na příkladech:

- (51) *Della qual cosa segue che la ragione, mostrandole apertamente che cosa sia l'avarizia e qual sia il fine suo, cioè che dalla liberalità, la quale è morale e **laudevole** virtù.* (Esposizioni sopra la Comedia di Dante, Giovanni Boccaccio, 1373) [Z této věci vyplývá, že rozum, ukazujíc jí otevřeně, co je cham-

tivost a jaký je její cíl, totiž že z velkorysosti, která je morální a chvályhodná ctnost.]

- (52) *E, oltre a questa così **laudabile** operazione, molte altre ne fece degne di loda, le quali tutte bruttò e disonestò con la sua libidine.* (Esposizioni sopra la Comedia di Dante, Giovanni Boccaccio, 1373) [A kromě této tak chválihodné činnosti, vykonal mnoho dalších hodných chvály, které všechny zohavil a zneuctil svou žádostivostí.]

Zatímco *lodabile* se vyskytuje v celém korpusu pouze jednou, *lodevole* má poměrně vysokou frekvenci. Jedná se o 265 výskytů, nejvíce jich pak lze zařadit do třetího období (111). Význam můžeme interpretovat stejně jako u *laudevole* a *laudabile*, včetně minimálního rozdílu mezi těmito adjektivy, jak se můžeme přesvědčit v příkladech 53 a 54. Je tedy zajímavé, že v jedné dvojici se setkáme s vyšší frekvencí u přídavného jména se sufixem *-bile* a u druhé naopak s vyšší frekvencí derivátu se sufixem *-evole*.

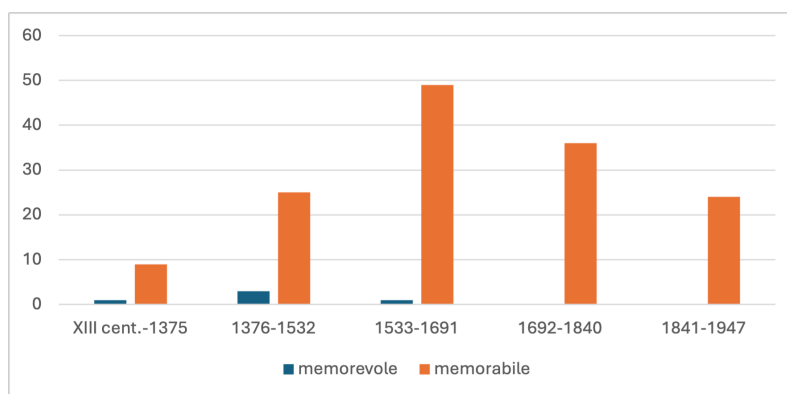
- (53) *Vivendosi adunche questi giovani così **lodevole** e tranquilla vita, parve che la fortuna ne avesse loro invidia.* (Ragionamenti, Agnolo Firenzuola, XVI) [Tito mladí lidé žili tak chvályhodný a klidný život, že se zdálo, že jim štěstí závidí.]
- (54) *Non è da ridere di quello che fa **lodabile** Archimede o altro appresso alcuni, che a tempo che la cittade andava sottosopra, tutto era in ruina . . .* (Degli eroici furori, Giordano Bruno, 1585) [Není důvod se smát tomu, co činí Archimeda chvályhodným, nebo jiné osoby, protože v době, kdy město bylo v chaosu, vše bylo v troskách]

Maneggevole a *maneggiabile* je další dvojicí, která sdílí slovesnou bázi. Tou je v jejich případě sloveso *maneggiare*. Obě adjektiva najdeme v rámci korpusu pouze v textech z posledních dvou období. *Maneggevole* má frekvenci 2 výskytů, *maneggiabile* pak 4 výskytů. Z kontextu můžeme srozumět, že oba výrazy se užívají ve smyslu “manipulovatelný” či “ovladatelný”, takže se jedná o pasivitu.

- (55) *In questa disputa tu ben vedi che il filosofo è sempre il più docile ed il più **maneggevole** . . .* (Platone in Italia, Vincenzo, 1806) [V tomto sporu vidíš dobře, že filozof je vždy ten nejpoddajnější a nejlépe ovladatelný]
- (56) *Egli sarebbe un eccellente cattolico, se avesse un carattere più **maneggiabile**, e la sua condanna è stata prodotta da un ripicco personale piuttosto*

che da un urto di idee. (Cos'è il modernismo?, Giuseppe Prezzolini, 1908)
[Byl by vynikajícím katolíkem, kdyby měl snáz ovladatelnou povahu, a jeho odsouzení bylo způsobeno spíše osobní pomstou než střetem myšlenek.]

Zajímavým párem adjektiv je *memorevole* a *memorable*. Zde můžeme říci, že tato přídavná jména byla derivována ze slovesa *memorare*. *Memorevole* se vyskytuje v korpusu pouze 5krát v prvních třech obdobích. Zatímco *memorable* se nachází v dokumentech napříč všemi obdobími, a to přesně 143krát. Jak je vidět z grafu 4, máme zde jasný příklad vymizení adjektiva, konkrétně právě *memorevole*. Je vidět, že adjektivum *memorable* má vyšší frekvenci již od prvního období a ta stoupá až do období třetího, kdy dosahuje vrcholu. Poté nastává postupný poklesu počtu výskytů.

Obrázek 4: Absolutní frekvence adjektiv *memorevole* a *memorable* v diachronii

Když se podíváme na příklady, zjistíme, že je význam stejný, pasivní. Právě to může být důvodem, proč *memorevole* mizí.

- (57) *se mai alcuno altro suo merito non l'avesse **memorevole** renduto a' futuri, quella l'avrebbe fatto.* (Trattatello in laude di Dante, Giovanni Boccaccio, 1357-1362) [pokud by ho nějaká jiná jeho zásluha neudělala hodnou zapamatování pro budoucí generace, tato by to jistě udělala.]
- (58) *Sotto il portico io ho pensato quello a me pare ci stia bene, e sarà cosa degna e **memorable**, e non è ancora fatta in altri luoghi.* (Trattato di architettura, Antonio Averlino detto il Filarete, XV) [Pod podloubím jsem přemýšlel, nad tím co mi připadá, že by šlo a co bude věc důstojná a nezapomenutelná, a ještě neprovedená na jiných místech.]

Další dvojicí v níž se překrývá báze sloveso je *mutevole* a *mutabile*. Tímto slovesem je *mutare*. *Mutevole* najdeme v korpusu v 26 výskytech, a to v prvním, třetím

a pátém období. *Mutabile* lze zaregistrovat v dokumentech z každého období a jeho celková frekvence činí 80 výskytů. Často se objevuje i s prefixy. Konkrétně se jedná o prefixy *tras-* (*trasmutabile*) a *in-* (*immutabile*). *Immutabile* má ještě vyšší frekvenci než samotné *mutabile*. V korpusu ho najdeme rovnou 172krát. V úryvcích neuvidíme výrazný významový rozdíl mezi *mutevole* a *mutabile*, obě adjektiva bychom mohli vyjádřit českým přídavným jménem “proměnlivý”.

(59) *La nostra personalità è assai **mutevole** e reagisce variamente alle varie impressioni che la colpiscono nella vita sociale.* (La previsione dei fatti sociali, Ludovico Limentani, 1907) [Naše osobnost je velmi proměnlivá a reaguje různě na různé dojmy, které ji ovlivňují ve společenském životě.]

(60) *Non è dunque relativa e **mutabile** l'idea delle proporzioni e sproporzioni determinate?* (Zibaldone, Giacomo Leopardi, 1832) [Není tedy relativní a proměnlivá představa o proporcích a disproporcích, které jsou určeny?]

Notevole a *notabile* má také společnou bázi v podobě slovesa *notare*. O obou můžeme říci, že mají poměrně vysokou frekvenci a lze se s nimi setkat ve všech obdobích. *Notevole* je v korpusu zaznamenáno 145krát. *Notabile* má frekvenci dokonce 430 výskytů. Z tohoto hlediska ho na seznamu všech zdokumentovaných adjektiv se sufixem *-abile* můžeme najít na třetí příčce. Povídejme se na významové nuance těchto dvou přídavných jmen v kontextu:

(61) *in ispecie i così detti frutti di mare e i crostacei, per la quantità **notevole** d'idrogeno e di fosforo che contengono* (La scienza in cucina e l'arte di mangiar bene, Pellegrino Artusi, 1891) [zejména takzvané mořské plody a korýši, kvůli významnému množství vodíku a fosforu, který obsahují]

(62) *il quale, avendo disposto di fare una **notabile** e maravigliosa festa in Verona* (Decameron, Giovanni Boccaccio, 1370) [který, rozhodnuv se uspořádat významnou a úžasnou slavnost ve Veroně]

Vidíme, že obě adjektiva lze přeložit stejným způsobem, a to ve významu “výrazný” či “pozoruhodný”. Obecně tedy můžeme říci, že se nijak neliší svou mírou pasivity.

Penetrevole a *penetrabile* jsou postavena na společné bázi, kterou je sloveso *penetrare*. *Penetrevole* najdeme v korpusu pouze dvakrát, a to ve druhém a třetím období. *Penetrabile* má o něco vyšší frekvenci, celkem o 9 výskytech. Nenajdeme ho ve čtvrtém období, ale jinak u něj můžeme zaznamenat stoupavou tendenci. Podívejme se na jejich významy v kontextu:

- (63) *Onde, da grave e **penetrevole** dolore assalita, si lasciò andare come morta* (Novelle, Matteo Bandello, 1554-73) [A tak, zasažena silnou a pronikavou bolestí, se nechala vést jako mrtvá]
- (64) *e così facile ad ammettere il corpo lunare traspicuo e **penetrabile** da i raggi solari* (Lettere, Galileo Galilei, XVI) [a tak snadno přijme, že tělo měsíce je průhledné a propustné pro sluneční paprsky]

V těchto větách lze snadno vidět rozdíl mezi danými adjektivy. Adjektivum *-evole* i zde popisuje schopnost popisovaného podstatného jména pronikat, tedy ve smyslu, že bolest proniká tělem. Zatímco *-bile* přisuzuje popisovanému subjektivu jistou pasivitu. To znamená, že tělo (těleso) měsíce je propustné, neboli paprsky slunce jím mohou pronikat.

Další dvojici překryvů tvoří *portevole* a *portabile* s báзовým slovesem *portare*. *Portevole* je korpusem dokumentováno pouze jednou v rámci nejstaršího období. Ani *portabile* nemá vysokou frekvenci. Dohromady můžeme napočítat 4 výskytů, což se týká prvního, třetího a pátého období.

- (65) *a nessuno vuole essere sottomessa; al tutto non **portevole** vizio.* (Giardino di consolazione, Bono Giamboni, XIII) [nikomu nechce být podřízena; ten vůbec ne snesitelný zlozvyk.]
- (66) *Quest' abito non è veramente **portabile**: non potete stringere?* (Racconti, leggende e ricordi della vita italiana, Massimo D'Azeglio, 1856-57) [Tento šat je opravdu nenositelný: můžete jej utáhnout?]

V příkladu 65 najdeme *portevole* v kombinaci se zápornou částicí *non*. V tomto kontextu se jedná o zlozvyk či vadu (v textu je tím myšlena pýcha), kterou nelze snést. Adjektivum vyjadřuje pasivitu a jedná se také o přenesný význam, jelikož pýchu nelze nosit (*portare*). Zde jde tedy o to, že se nedá snést. Mohli bychom tedy říci, že *portevole* může být v takovém kontextu vnímáno jako synonymum ke slovu *sopportabile*. Ve větě 66 je naopak užito přídavné jméno *portabile*. V tomto případě se jedná o šaty, které lze či nelze nosit. Pasivní význam je tedy zcela očividný a můžeme o tomto kousku oblečení říci “che non può essere portato.”

Další dvojici překryvů jsou adjektiva *ricordevole* a *ricordabile*, u nichž můžeme vidět jako bázi sloveso *ricordare*. Derivát se sufixem *-evole* najdeme v korpusu s vyšší frekvencí, než ten se sufixem *-bile*. Adjektivum *ricordevole* se objevuje ve všech obdobích, dohromady ve 67 výskytech, nejvíce však v tom třetím a pátém období již

frekvence klesá. S přídatným jménem *ricordabile* se pak setkáme pouze v předposledním období a jen se dvěma výskyty. Pro lepší orientaci je vhodné si zobrazit tato data pomocí Tabulky 4:

Období	<i>ricordevole</i>	<i>ricordabile</i>
13.stol.-1375	2	0
1376-1532	3	0
1533-1691	51	0
1692-1840	10	2
1841-1947	1	0

Tabulka 4: Přehled výskytů *ricordevole* a *ricordabile* v jednotlivých obdobích

Sémantický rozdíl je z níže uvedených příkladů v kontextu zcela zřejmý. *Ricordevole* má aktivní význam, zatímco *ricordabile* pasivní.

- (67) *permettete che il grato mio core, **ricordevole** dell'onor, delle grazie e delle beneficenze ricevute da voi* (Memorie, Lorenzo da Ponte, 1823) [dovolí, ať mé vděčné srdce, jež si pamatuje na čest, milosti a dobrodiní, kterých se mi od vás dostalo]
- (68) *Chiarissimo Sig. Presidente non in modo legale, è vero, ma per avventura **ricordabile*** (Lettere, Giuseppe Gioacchino Belli, 1814-1837) [Nejjasnější pane prezidente, je pravdou, že ne legálně, ale za účelem dobrodružství, na které mohu vzpomínat]

Ricordevole zde tedy popisuje autorovo srdce, které si pamatuje skutky, které pro ně jistý muž vykonal, tedy „che è in grado di ricordare“. *Ricordabile* popisuje dobrodružství, neboli způsob, jakým by se měl žít život, abychom na něj mohli vzpomínat, jinými slovy, stojí zato. Podle vzorce základního významu bychom řekli „che può essere ricordato“.

Také přídatná jména *rimarchevole* a *rimarcabile* spojuje společná slovesná báze, *rimarcare*. S oběma se můžeme setkat v předposledním období, přičemž *rimarchevole* má frekvenci 12 výskytů a co se týče *rimarcabile*, lze napočítat pouze 4 výskyty. Tato adjektiva popisují něco významného, co stojí za zmínku nebo za pozornost a u obou se jedná o pasivní význam.

- (69) *Alfieri ha ottimamente compresa questa **rimarchevole** differenza; e ne ha purtentata e qualche volta spinta forse troppo oltre l'applicazione.* (Pausania,

Francesco Saverio Salfi, 1801) [Alfieri tuto pozoruhodnou rozdílnost výborně pochopil a tak se ji pokusil aplikovat a někdy ji až příliš posunul.]

- (70) *Qualunque sia di questi due motivi è **rimarcabile** la contraddizione delle leggi che unitamente a tale consuetudine autorizzano la tortura.* (Dei delitti e delle pene, Cesare Beccaria, 1764) [Ať už je to kterýkoliv z těchto důvodů, je významná kontradikce v zákonech, které spolu s touto zvykovou praxí opravňují k mučení.]

Rispettevole a *rispettabile* považujeme za deriváty ze slovesa *rispettare*. Zatímco s *rispettevole* se setkáme pouze jednou, a to v textu z roku 1751, který spadá pod čtvrté období. *Rispettabile* je adjektivem, které je užíváno mnohem častěji. Korpus ukazuje výskyty v posledních dvou obdobích v celkovém počtu 133 výskytů. Obě adjektiva vyjadřují, že někdo může být respektován. Jedná se tedy o pasivní význam. Ukažme si jej na následujících příkladech.

- (71) *né sarà più per mare potente, né **rispettevole** per le ricchezze sue.* (Della moneta, Ferdinando Galiani, 1751) [už nebude mocný na moři, ani respektovaný pro své bohatství.]
- (72) *quest' uomo, **rispettabile** portatore di enormi brillanti sullo sparato imbuculare* (Lettere, Giuseppe Gioacchino Belli, 1814-1837) [tento muž, respektovaný nositel obrovských diamantů na své ozdobné sponě]

Sazievole a *saziabile* sdílí jako bázi sloveso *saziare*. *Saziabile* najdeme v korpusu pouze dvakrát a pokaždé v jiném období. Adjektivum *sazievole* nad ním svým počtem výskytů převažuje. Toto lemma se sufixem *-evole* najdeme v CODITu dohromady 15krát. Vyskytuje se zejména v prvním období, a pak jeho užití klesá. Přesto ale svou frekvencí naprosto převažuje ve všech pěti obdobích. O tom se můžeme přesvědčit v následující Tabulce 5:

Období	<i>sazievole</i>	<i>saziabile</i>
13.stol.-1375	7	1
1376-1532	3	0
1533-1691	3	1
1692-1840	0	0
1841-1947	2	0

Tabulka 5: Přehled výskytů *sazievole* a *saziabile* v jednotlivých obdobích

U této dvojice lze vyzorovat rozdíl v pasivitě, kterou přídavná slovesa vyjadřují. *Sazievole* se přiklání k významu ve smyslu toho, co či může být schopný nasytit, čili je sytý nebo vydatný. V příkladu 73 se jedná konkrétně o osobu, která může metaforicky nasytit svou přítomností, tedy „può saziare“. Naopak *saziabile* zde popisuje nenasytnou touhu. To opět odpovídá parafrázi základního významu adjektiv se sufixem *-bile* „che non può essere saziato“, což dokazuje pasivitu adjektiva.

(73) *la quale era tanto più spiacevole, sazievole e stizzosa che alcuna altra* (Decameron, Giovanni Boccaccio, 1370) [která byla o to nepříjemnější, otravnější a vznětlivější než nějaká jiná]

(74) *dalla materia, ch'essendo piena di non saziabile desiderio, ne segue che sia imperfettissima molto.* (Lettere, Torquato Tasso, XVI) [z materiálu, který je plný nenasytné touhy, z toho plyne, že je velmi nedokonalý.]

6.2 Skupina dvojic adjektiv na *-evole/-ibile*

V této podkapitole se zaměříme na adjektiva se sufixy *-evole* a *-ibile*, která se ve své bázi shodují. Těmito bázemi jsou slovesa 2. a 3. třídy, tedy slovesa na *-ere* a *-ire*. V našem vzorku máme jen osm takových dvojic. Srovnány budou opět abecedně.

První dvojicí, kterou jsem se rozhodla počítat do seznamu překryvů je *agevole* a *agibile*. Podle etymologických slovníků pochází obě adjektiva z latinského *agibilis*, které je derivováno ze slovesa *agere*, neboli dnešního *agire* ve smyslu *fare*. Významově se ale poněkud liší, jak uvidíme níže v příkladech 75 a 76. Z informací poskytovaných korpusem vyčteme, že *agevole* se vyskytuje ve všech pěti obdobích, přičemž má nejvyšší frekvenci v tom posledním. Celkově se v korpusu vyskytuje 261krát. Najdeme jej se i s prefixem *mal-*, přičemž pak vzniká jeho antonymum *malagevole* s 209 výskyty. Co se adjektiva *agibile* týče, data z korpusu ukazují pozdější užití, než u *agevole*. Konkrétně se jedná o třetí a poté až páté období. Výskyty najdeme pouze 4 s celém korpusu, jak je patrné z Tabulky 6

Období	<i>agevole</i>	<i>agibile</i>
13.st.-1375	47	0
1376-1532	39	0
1533-1691	63	2
1692-1840	43	0
1841-1947	69	2

Tabulka 6: Přehled výskytů *agevole* a *agibile* v jednotlivých obdobích

Tabulka 6 obsahuje počet výskytů příslušných adjektiv v daných obdobích. Vidíme, že *agevole* je poměrně hojně používáno a jeho frekvence v diachronii stoupá, přičemž je nejvyšší v posledním období. *Agibile* nemizí zcela, ale je užíváno opravdu minimálně. V kontextu pak *agevole* a *agibile* vypadají takto:

- (75) *E questo mi fu assai **agevole** a fare, però che il già essermi negli affanni adusata* (Elegia di Madonna Fiammetta, Giovanni Boccaccio, 1343-44) [A tohle pro mě bylo velice snadné učinit, neboť jsem již byla zvyklá na soužení]
- (76) *Ma l'atto è spiegamento di una facoltà agibile, e la facoltà **agibile** s'incorpora in una sostanza.* (La psicologia come scienza positiva, Roberto Ardigò, 1870) [Avšak tento čin je projevem uskutečnitelné schopnosti, a schopnost uskutečnitelná se spojuje se substancí.]

Po porovnání obou adjektiv užitých ve větách snadno zaregistrujeme určité rozdíly. Toto adjektivum vyjadřuje to, že je snadné vykonat určitou činnost. *Agibile* popisuje, že je něco možné vykonat, ovšem nehodnotí to, zda je to snadné či nikoliv. Užití *agevole* asi právě díky rozdílu ve významu stoupá, zatímco *agibile* je užito poměrně vzácně.

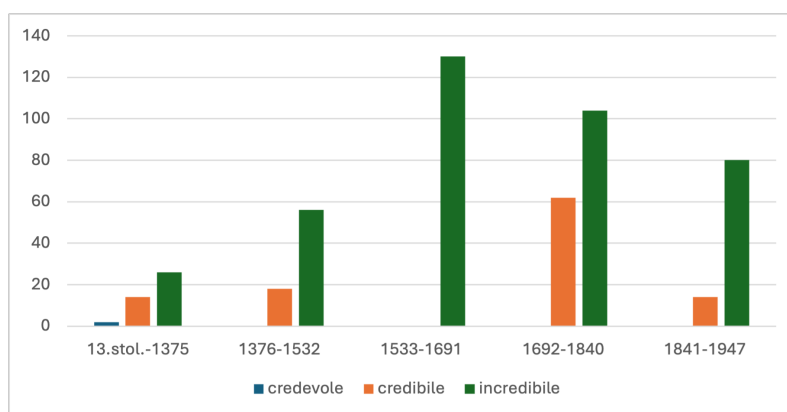
Další takovou trojicí je pak *corruttevole*, *corruttibile* a *incorruttibile*. Tato adjektiva jsou derivacemi ze slovesa *corrompere*, nikoli však z jeho infinitivu, ale z přičestí minulého *corrotto* (*corrotto*). *Corruttevole* nalezneme pouze jednou v anonymním textu. V případě *corruttibile* lze najít příklady ve všech obdobích. Celkový počet výskytů je 47. Záporné *incorruttibile* má ale ještě vyšší frekvenci, tedy 66 výskytů a také bylo užito ve všech obdobích. *Corruttevole* a *corruttibile* se svým významem neliší, jak lze vidět v následujících příkladech, oba jsou pasivní.

- (77) *e s'egli ritorna alle sozzure de'peccati, e alle puzzolenti lascivitatadi del mondo, e alli puzzolenti diletta della carne misera e **corruttevole**.* (Scala dei claus-

trali, Anonimo, XVI) [a vrátí-li se k nečistotě hříchů, k páchnoucí prostopášnosti světa a k páchnoucím rozkoším ubohého a zkaženého těla.]

- (78) *Ben è verissimo che quanto la lingua italiana è **incorruttibile** nella teoria, tanto nelle presenti circostanze è più d'ogni altra **corruttibile** nella pratica.* (Zibaldone, Giacomo Leopardi, 1832) [Je pravda, že nakolik je v teorii italský jazyk nemožné zkazit, natolik je jej možné zkazit praxí za současných podmínek více než kterýkoli jiný.]

Nyní obrátíme naši pozornost k třetí trojici tohoto typu. *Credevole*, *credibile* a *incredibile* mají jako svou bázi slovese *credere*. Zatímco příklady *credevole*, můžeme najít pouze v nejstarším období a jen ve dvou výskytech, *credibile* má frekvenci 178 výskytů. Nejméně je užíváno v prvním období a poté plně nahrazuje adjektivum *credevole*. Prim zde ale přesto hraje adjektivum se záporným prefixem *in-*, *incredibile*, o frekvenci 396 výskytů. Podívejme se na tyto údaje v přehledném grafu.

Obrázek 5: Absolutní frekvence adjektiv *credevole*, *credibile* a *incredibile* v diachronii

Z tohoto grafu 5 je zřejmé, jak moc *credibile* převažovalo nad *credevole* už od prvního období, a pak *credevole* podle dat z korpusu v podstatě zaniklo. Nad oběma adjektivy ale převládalo adjektivum *incredibile*, a to po všechna zaznamenaná období. Všimněme si, že užití obou přídavných jmen s *-ibile* klesá v posledním období.

Zánik *credevole* nám již napovídá, že se opět se setkáme se stejnými významy a pasivní sémantikou. *Incredibile* se od nich samozřejmě liší tím, že vyjadřuje zápor.

- (79) *imperò che ella è di sì non **credevole** grandezza, che non si potrebbe con lingua dire, nè in cuore pensare* (Scala dei claustrali, Anonym, XIV) [neboť je tak neuvěřitelně velká, že by ji nebylo možné vyjádřit slovy, ani srdcem na ni pomyslet]

- (80) *Tenga di questo ciascuno quello che più **credibile** gli pare, che io per me credo* (Esposizioni sopra la Comedia di Dante, Giovanni Boccaccio, 1373) [Ať si z toho každý vezme to, co mu připadá více uvěřitelné, protože já osobně věřím]
- (81) *Lasceremo di queste matere per raccontare un grande giudicio e quasi **incredibile** che a questi tempi avvenne per tremuoti nella città di Pisa [...]* (Nova cronica, Giovanni Villani, 1348) [Opustíme tuto záležitost, abychom vyprávěli o velkém a téměř neuvěřitelném soudu, který se v těchto časech odehrál v důsledku zemětřesení ve městě Pisa]

Zajímavým případem je dvojice adjektiv *difendevole* a *difensibile*. U adjektiva *difendevole* lze jasně vidět bázové slovese *difendere*. *Difensibile* s tímto slovesem ale také souvisí. Jedná se původně o latinské *defensibile(m)* pocházející z latinského slovesa *defendere* (italské *difendere*). Proto je lze považovat za adjektiva se stejnouází. V etymologickém slovníku lze dohledat informaci o tom, že ze slovesa *difendere* bylo derivováno také adjektivum *difendibile*, to ale není součástí korpusu CODIT. Ukážeme si jaký význam mají adjektiva *difendevole* a *difensibile* v kontextu. Nejdřív si ale řekněme, že *difendevole* bylo užíváno pouze ve dvou nejstrašších obdobích, celkem se dvěma výskyty. *Difensibile* se pak objevuje pouze jednou ve třetím období. I tato dvojice nese totožný význam.

- (82) *Allhora le ville di nuove case s'empierono, et le città si cinsero di **difendevole** muro, et i lodati costumi s'armarono di ferme leggi.* (Asolani, Pietro Bembo, 1502) [Tehdy se vesnice novými domy zaplnily a města se obklopila obrannými zdmi a chvályhodné zvyky se vyzbrojily pevnými zákony.]
- (83) *nè già la mia causa e quella di Sofocle è la medesima, perchè la sua è **difensibile** e scusabile, ma la mia non ha bisogno nè di scuse nè di difesa...* (Lettere, Torquato Tasso, XIV) [ani můj důvod už není stejný jako ten Sofoklův, protože ten jeho je obhajitelný a omluvitelný, zatímco ten můj nevyžaduje ani omluvu, ani obhajobu]

Přestože se na první pohled může zdát, že pocházejí z podstatného jména (*odio*), také adjektiva *odievole* a *odibile* jsou deverbálního původu. Jejich společnouází je sloveso *odiare*. Jejich frekvence je ovšem velmi nízká a týká se pouze prvního období. *Odievole* najdeme v korpusu jen jednou a *odibile* dvakrát. Zaměříme se tedy na význam těchto formací.

- (84) *E odievole uomo fa lo riso o superbo e chiaro, o vero quello che viene dall'altrui male.* (Ammaestramenti degli antichi, Bartolomeo da San Concordio, XIV) [A nenáviděný člověk se směje buď pyšně a jasně, nebo pravdivě tomu, co pochází z cizího zla.]
- (85) *Il nome del re è amabile, e quello del tiranno è odibile* (Esposizioni sopra la Comedia di Dante, 1373) [Jméno krále je příjemné a jméno tyrana je nenáviděnýhodné]

Vidíme tedy, že ve významu této dvojice nenajdeme rozdíly. Jsou to tedy synonyma, na která můžeme aplikovat parafrázi „che può essere PP“, v tomto případě „che può essere odiato“ nebo „che è odiato“.

Offendevole a *offendibile* také vykazují znaky společné báze. Mluvíme zde o slovesu *offendere* v infinitivu. První z nich nalezneme jen v prvním období a s nízkou frekvencí (2 výskyty). *Offendibile* lze najít v dokumentech z prvního, druhé a čtvrtého období s frekvencí 5 výskytů. V kontextu se chovají tímto způsobem:

- (86) *nulla offesa fu mai tanto ingiusta, tanto offendevole come quella* (Comento alla Commedia di Dante Alighieri, Jacopo della Lana, 1324-1328) [žádná urážka nikdy nebyla tak nespravedlivá, tak urážlivá jako tato]
- (87) *e tra l'altre fu Vicenza, la quale credo sia in mezzo tra Padova e Verona, o veramente sono in luogo molto offendibile* (Ricordi circa una vicenda giudiziaria, Pagolo di Bartolo Morelli, 1364-65) [mezi dalšími byla Vicenza, která, jak věřím, leží mezi Padovou a Veronou, nebo skutečně jsou na místě velmi snadno napadnutelném]

Na příkladech vidíme rozdílné významy. Jedním z důvodů je původ bazového slovesa *offendere*, který souvisí s původem slovesem *difendere* (bránit), protože obě pocházejí ze staroitalského *ferdere* (*spingere, colpire*). Prefixy se u obou moderních sloves ovšem liší, u *offendere* jím je *ob-*, jenž může nést význam *contro*. U *difendere* lze identifikovat prefix *de-* (*defendere*), díky kterému nabývá původní sloveso významu „bránit se“. Obě tato slovesa lze tedy použít jako antonyma. Právě toto užití se odráží na druhém příkladu. Pro *offendibile* je časté, že se využívá právě při popisu boje ve významu „può essere facilmente attaccato o colpito dal nemico“. (<https://www.treccani.it/vocabolario/offendibile/>) Existuje zde tedy jasně pasivní konotace. Naopak v případě *offendevole*, je urážka schopna někoho urazit, tudíž význam je aktivní.

Stejnou bázi mají i adjektiva *ridevole* a *ridibile*, jež jsou derivována ze slovesa *ridere*. První z této dvojice najdeme v textech z posledních dvou období, a to s frekvencí 12 výskytů. *Ridibile* má frekvenci vyšší s počtem 67 výskytů, ale pouze ve třetím dokumentovaném období. V úryvcích nelze zaznamenat významný rozdíl mezi těmito přídavnými jmény.

- (88) *dei Papi, i quali con miserabile non meno che **ridevole** presunzione si sostengono infallibili.* (L'assedio di Roma, Francesco Domenico Guerazzi, 1863-65) [papežů, kteří se s ubohou, ne méně než směšnou pýchou považují za neomylné.]
- (89) *Questo mi pare a me quasi **ridibile**: ero pur dietro a voi per queste latora or ora, e siete ognuna a me invisibile* (La Lucilla costante, Silvio Fiorillo, 1632) [Toto se mi zdá téměř směšné: přece jsem byl před chvílí hned za vámi a teď jste pro mě každá neviditelná]

Poslední dvojicí, která má stejné báze sloveso jsou adjektiva *valevole* a *valibile*. Tímto slovesem je v jejich případě *valere*. I zde převažuje s svým počtem užití přídavné jméno se sufixem *-evole*. *Valibile* je v textech v korpusu zdokumentováno jen jednou v nejstarším období. *Valevole* pak čítá 47 výskytů a ty jsou součástí dokumentů ze všech zkoumaných epoch. V případě zkoumaných kontextů se nedá mluvit o rozdílných významech z hlediska pasivity.

- (90) *o ricaggiendo in quello medesimo peccato o in altro, fu **valevole** la prima penitenzia e sarà **valevole** la seconda* (Specchio della vera penitenza, Jacopo Passavanti, 1355) [ať už podlehnou opět témuž hříchu, anebo jinému, byl platný první trest a bude platný i ten druhý]
- (91) *parrebbe a chi l'udisse non credibile, per lo tesoro di stima **valibile**.* (La battaglia delle belle donne di Firenze con le vecchie, Franco Sacchetti, 1353) [tomu, kdo by to slyšel, by se to zdálo neuvěřitelné, kvůli tak hodnotnému pokladu.]

6.3 Celkové výsledky analýzy

V této podkapitole si shrneme poznatky, ke kterým jsme došli analýzou našeho vzorku. Vzorek obsahoval 358 adjektiv s *-evole* a 843 adjektiv s *-bile* (pokud tedy sečteme počet adjektiv s *-abile* a s *-ibile*). Vidíme tedy, že *-bile* výrazně převažuje nad *-evole* z hlediska celkového počtu typů. Z těchto přídavných jmen pak mělo

pouze 43 dvojic stejnou slovesnou bázi. Některé z nich koexistovaly již od prvního období zahrnutého do korpusu CODIT. Do jisté míry se tedy jedná o konkurenci, musíme ale také brát v potaz právě sémantiku obou adjektiv.

Potvrdili jsme si, že produktivita sufixu *-evole* skutečně během vývoje italštiny klesala, zatímco produktivita sufixu *-bile* stoupala. To by mohlo znamenat, že sufix *-evole* byl během historie nahrazován sufixem *-bile*, což postupně vedlo ke ztrátě produktivity tohoto sufixu. Vliv na tento proces nahrazování má určitě význam obou sufixů a výsledných adjektiv. Zásadním faktorem tedy je fakt, že *-evole* nedodává nutně derivátu pasivní význam, může být zachován činný rod původního slovesa. Derivované přídavné jméno pak nenabývá pasivního významu tak, jak je tomu v případě sufixu *-bile*. To ale neplatí pro všechny vzniklé formace, protože jsme v předchozí podkapitole mohli vidět i adjektiva s *-evole*, která měla pasivní význam (například *accettevole*, *credevole*, *lodevole*, *memorevole*, *notevole* atd.), který se tak překrýval s významem adjektiv s *-bile*. Tento překryv tedy mohl vést ke snížení frekvence takových adjektiv s *-evole*.

Čím je pak znatelnější rozdíl mezi významem derivátů, tím je větší pravděpodobnost, že adjektiva s *-evole* zůstanou během vývoje zachována. Největší rozdíly se tedy týkají zejména pasivního a aktivního významu přídavných jmen. Aktivní význam a vyšší frekvenci si zachovala adjektiva jako *ingannevole*, *lamentevole* či *ricordevole*. Objevila se i adjektiva s *-evole*, která se lišila od *-bile* specifickým významem či užitím se zápor. V takových případech měla tato adjektiva vyšší frekvenci než ta se sufixem *-bile*. Zajímavým jevem je ale dvojice *abominevole* a *abominabile*, která má stejný význam, ale frekvence je vyšší u *abominevole*. Zde je ale vhodné poznamenat, že u obou adjektiv se setkáme se sestupnou tendencí v jejich užití.

Některá adjektiva se objevila v korpusu pouze v záporu. Jednalo se tedy o kombinaci se záporným prefixem *in-* nebo jim předcházela záporná částice *non*. Jako příklad můžeme jmenovat přídavné jméno *dispregiabile*. V jiných případech měla adjektiva s prefixy mnohem vyšší frekvenci než adjektiva bez prefixace. Mezi taková patří *inconsumabile*, *incorruttibile* a samozřejmě *incredibile*.

Zajímavým jevem je derivace pomocí prefixu *dis-*, který není běžně kompatibilní se sufixem *-bile*, nicméně v námi analyzovaném vzorku najdeme i přídavná jména spadající pod tuto skupinu (*discernibile*, *dispregiabile*, *disprezzabile*). Důvodem nejspíš je, že tato adjektiva byla derivována ze sloves, která v sobě již mají prefix *dis-* (např. *discernere*, *dispregiare*, *disprezzare*).

7 Závěr

V této diplomové práci jsme se zabývali deverbálními adjektivy se sufixy *-evole* a *-bile* v diachronii. Abychom mohli analyzovat takové deriváty, bylo třeba se věnovat slovtvorbě obecně. Nejprve jsme se věnovali slovu samotnému a jakým způsobem vznikají slova nová. Ta vznikají slovtvornými procesy prostřednictvím slovtvorných pravidel, která jsou omezena určitými restrikcemi. Důležité bylo se věnovat také produktivitě a definovat některé pojmy. Víme tedy, že adjektiva, na která se v této práci soustředíme, vznikla procesem sufixace, neboli připojením sufixů *-evole* a *-bile* ke slovesným bázím. Těmto sufixům byla věnována kapitola, v níž byl osvětlen jejich vývoj a následně byly popsány typy sloves, ke kterým se mohou nebo mohly vázat. Neopomenuli jsme ani typický význam adjektiv derivovaných za pomoci těchto sufixů. Následně jsme stručně popsali korpus CODIT, ze kterého jsme vycházeli ve druhé části diplomové práce.

Následoval popis vzorku. Analýza jednotlivých sufixů v diachronii byla stručná, protože byla větší pozornost věnována dvojicím deverbálních adjektiv se stejnou bází, a to z prostého důvodu. Právě zkoumáním těchto dvojic, tzv. překryvů jsme mohli dojít k výsledkům, které přinášejí odpovědi na naše otázky.

Šlo nám o zkoumání vývoje deverbálních adjektiv se sufixem *-evole* a *-ibile* či *-abile*. Předpokládali jsme, že sufix *-evole* již během vývoje italštiny postupně zanikal a byl nahrazován sufixem *-bile*. To vedlo až k dnešnímu stavu. V moderní italštině je sufix *-bile* jedním z nejproduktivnějších sufixů italské slovtvorby, zatímco sufix *-evole* je již neproduktivní. V analýze vzorku jsme se tedy soustředili na různé tendence, které ovlivnily tento proces. Porovnáním výše zmíněných dvojic byly identifikovány významové změny či posuny a kombinovatelnost adjektiv se zápořem nebo prefixy. Do jisté míry také můžeme říci, že se sufixy mohou shodovat v selekci svých bází, někdy již od prvního období zahrnutého v korpusu, v jejich dalším vývoji je ale zásadní jejich význam. Podle poznatků z analýzy můžeme popsat základní tendence zachování či vymizení adjektiv se sufixe *-evole* a jejich nahrazení sufixem *-bile*: čím více se liší význam či užití adjektiv s *-evole* od jejich protějšků s *-bile*, tím je větší pravděpodobnost jejich zachování v jazyce. A naopak čím menší je tento rozdíl, tím více je užíváno adjektivum se sufixem *-bile*. Adjektivum s *-evole* se tak stává redundantní a zaniká. V tomto smyslu jsme tedy naplnili cíle této diplomové práce.

8 Résumé v češtině

Tato diplomov práce se zabývala derivací deverbálních adjektiv v italštině, se zaměřením na diachronní analýzu sufixů *-evole* a *-bile*. Cílem bylo popsat vývoj těchto sufixů, jejich vzájemnou konkurenci, proměny produktivity diachronii a popsat vliv na změnu t  produktivity.

Teoretick  st se věnovala slovo tvorbě a jejím základním pojmm, jako jsou slovo tvorn  procesy, pravidla a restriktce. Věnuje se také termínu produktivity a dal m termínům s ní spojených. Následuje popis obou sufixu, jejich vývoje a ur en sloves, se kterými se mohou pojít. Není vynechána ani jejich základní sémantika. Stru n  popsán je také korpus CODIT, ze kterého byla extrahována data k analýze.

Praktick  st byla věnována popisu vzorku z korpusu a jeho nsledn  analýze. Jednotlivm sufixům byly věnovány dvě stru n  podkapitoly, p i emz hlavním bod tohoto výzkumu představovala analýza dvojice adjektiv, kter sdílela slovesnou bázi. Na nich byl vidět důvod, který vedl k tomu, že sufix *-evole*, postupn  ztrácel produktivitě a byl nahrazován sufixem *-bile*. Bylo zji t no,  e v tomto padku užit *-evole* hrla roli s mantika vslednch derivac.

9 Résumé v italštině

Questa tesi di laurea si è occupata della derivazione degli aggettivi deverbali nella lingua italiana, con un focus sull'analisi diacronica dei suffissi *-evole* e *-bile*. L'obiettivo è stato descrivere l'evoluzione di questi suffissi, la loro competizione reciproca, le trasformazioni della produttività nel tempo e i fattori che hanno influenzato tali cambiamenti.

La parte teorica si è concentrata sulla formazione delle parole e sui suoi concetti fondamentali, come i processi di derivazione, le regole e le restrizioni. È stato inoltre approfondito il concetto di produttività e altri termini correlati. Successivamente è stata presentata la descrizione di entrambi i suffissi, il loro sviluppo e l'identificazione dei verbi con cui potevano combinarsi, senza tralasciare la loro semantica di base. È stato brevemente descritto il corpus CODIT, dal quale sono stati estratti i dati per l'analisi.

La parte pratica si è dedicata alla descrizione del campione tratto dal corpus e alla successiva analisi. A ciascun suffisso sono stati riservati due brevi sottocapitoli, mentre il punto centrale della ricerca è stata l'analisi delle coppie di aggettivi che condividevano la stessa base verbale. Su queste coppie è stato possibile osservare il motivo per cui il suffisso *-evole* aveva gradualmente perso produttività ed era stato sostituito dal suffisso *-bile*. Si è rilevato che il declino dell'uso di *-evole* era stato influenzato dalla semantica degli aggettivi derivati.

Literatura

- ČERMÁK, František, 2011. *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky. 4. vyd.* Praha: Karolinum.
- GROSSMANN, Maria; RAINER, Franz, 2004. *La formazione delle parole in italiano.* Ed. GROSSMANN, M.; RAINER, F. Tübingen: Niemeyer.
- MICHELI, M. Silvia, 2022. CODIT. A new resource for the study of Italian from a diachronic perspective: Design and applications in the morphological field. *Corpus [En ligne]*. Roč. 23. Dostupné z DOI: 10.4000/corpus.7306. Published online 02 March 2022, consulted on 27 November 2024.
- PALMER, Frank Robert, 1986. *Mood and Modality.* Cambridge: Cambridge University Press.
- PLAG, Ingo, 2003. *Word-formation in English.* Cambridge: Cambridge University Press.
- ROHLFS, Gerhard, 1966. *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti, vol. III: Sintassi e formazione delle parole.* Torino: Einaudi.
- SCALISE, Sergio, 1994. *Morfologia.* Bologna: Il Mulino.
- ŠTICHAUER, Pavel, 2007. *Tvoření slov v současné italštině.* Praha: Karolinum.
- TEKAVČIĆ, Pavao, 1972. *Grammatica storica dell'italiano / Vol. 3, Lessico.* Bologna: il Mulino. Collezione di testi e di studi : linguistica e critica letteraria.

Elektronické zdroje

- KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, eds. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012-2020. Dostupné z: <https://www.czechency.org/> [cit. 2024-12-06].
- INTERNAZIONALE spa. *Dizionario De Mauro – Vocabolario online della lingua italiana* [online]. 2024. Dostupné z: <https://dizionario.internazionale.it/> [cit. 2024-12-06].
- BONOMI, Francesco. *Vocabolario Etimologico della Lingua Italiana di Ottorino Pianigiani* [online]. 2004-2008. Dostupné z: <https://www.etimo.it/> [cit. 2024-12-06].
- ISTITUTO DELLA ENCICLOPEDIA ITALIANA. *Vocabolario Treccani* [online]. Dostupné z: <https://www.treccani.it/vocabolario/> [cit. 2024-12-06].

Seznam obrázků

1	Relativní frekvence sufixů v diachronii	28
2	Absolutní frekvence adjektiv <i>accettevole</i> a <i>accettabile</i> v diachronii . . .	32
3	Absolutní frekvence adjektiv <i>laudevole</i> a <i>laudabile</i> v diachronii	45
4	Absolutní frekvence adjektiv <i>memorevole</i> a <i>memorabile</i> v diachronii .	47
5	Absolutní frekvence adjektiv <i>credevole</i> , <i>credibile</i> a <i>incredibile</i> v diachronii	54

Seznam tabulek

1	Počet adjektiv podle sufixu	27
2	Přehled výskytů <i>ingannevole</i> a <i>ingannabile</i> v jednotlivých obdobích .	43
3	Přehled výskytů <i>lamentevole</i> a <i>lamentabile</i> v jednotlivých obdobích .	44
4	Přehled výskytů <i>ricordevole</i> a <i>ricordabile</i> v jednotlivých obdobích . .	50
5	Přehled výskytů <i>sazievole</i> a <i>saziabile</i> v jednotlivých obdobích	51
6	Přehled výskytů <i>agevole</i> a <i>agibile</i> v jednotlivých obdobích	53